

AB
56855

De rados me

obumbra copys meam in die

De omni dnm qd ueris saluati me

quidi de uer noctem caritatis me

TR

Antea hinc in p. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

des subn...

He conficius do...

...
...
...

...
...
...

De ...

...
...
...

...
...
...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

M-s. 1029

D.ubl. 7. an Cb 2438

20

1804.

Fridericus Lorenz
Maus Zestow Mars:

Symboli: Ferendum est malum Zebaoth mutabil.

F. A. H. Maus
1806.
ex bib. p. patr.

CHRISTOPHORI CELLARII
ANTIQUITATES
ROMANAE,

EX
VETERVM MONVMENTIS
AC LEGIBVS ROMANIS
DIGESTAE.

QVIBVS APPENDIX
DE RE ROMANORVM NUMMA-
RIA ET INSCRIPTIONIBVS
ACCESSIT.

HALAE MAGDEBVRGICAE
SVMP TIBVS ORPHANOTROPHEI
M DCC X.

CHRISTOPHORI CELLARI

ANTIOVIATIS

ROMANAE

VETERVM MONVMENTIS

IN REGIBVS ROMANIS

ANNO DOMINI MDCCLXXII

IN VITAE ET MORVM

PERFECTIO

Q. 57

LECTORI BENEVOLO.

S.

N breuiarium

Antiquitatum Romanarum, quod b. Auctor tam publicis quam priuatis quibusdam collegi-

is auditoribus suis exposuit. Optandum foret, vt ipse, quomodo sibi constituerat, adhuc viuus has praelectiones publici iuris fecisset, sed quum morte praeventus verendum esset, ne quis existeret, qui sub nomine suo illas occultaret, aut apposito licet auctore nihilominus interpolatas ederet,

a2

ex

ex genuino quodam manuscripto,
cui nihil additum, nihil detractum est,
illas publicis typis exprimi curauimus.
Non putamus necessarium esse, plu-
ribus commoda, quæ ex lectione
quisque sibi promittere possit, enar-
rare, quum ea satis abunde ipsum b.
auctoris proœmium ostendat. Id
tantum monemus, ne quis alia scri-
pta, quæ post mortem b. auctoris
primum editi aut in aliam linguam
translati nomen præferunt suum, in-
genii sui foetus agnoscat. Notum
est, quid Conringio, Buchnero, Bœ-
clero & aliis quam plurimis summis
viris accidit, post quorum fata libros
editos esse constat, quibus eorum fa-
ma non parum diminuta fuit. Inte-
rim speramus, vt qui hucusque bea-
tis CELLARII manibus bene cu-
piuerunt, huius libelli inspectione ac
perfectione talem erga eos affectum
non sint intermissuri.

AN-

ANTIQUITATVM ROMANARVM.

PROOEMIUM.

Antiquitates Romanas qui cogitat,
nae is rem praeclearam, & copiosam
& iurisprudencia perutilem aggre-
ditur & tractat. Huius enim ci-
uitatis prospera & aduersa nosse, ut ex Liuii
prooemio loquamur, quae uita ciuium, qui mo-
res fuerint, per quos viros, quibus artibus do-
mi, militiaeque & partum & auctum sit impe-
rium; id, inquam, cognosse praecipua pars do-
ctrinae politioris elegantiorisque est. Fuerunt
plura in orbe terrarum imperia, regna, respu-
blica, earumque variae conuersiones, incremen-
ta, & praecipites rursus casus, unde ciuili
formatur prudentia; at nulla usquam respu-
blica fuit, in quam plus sibi fortuna permise-
rit, quam Romana, cuius antiquitates nunc
scrutamur. Siue enim amplitudinem finium,
& numerum prouinciarum, siue copias & exer-
cituum robur, secutamque inde militarem glo-
riam,

A

riam,

riam, siue virtutes singulorum hominum, sapientissimamque reipublicæ administrationem intueamur; omnia summa & cum nullius gentis magnitudine comparanda inuenimus. Enituit aliam gens in bello, sed obsoleuit forsan in pace: aliam toga, sed non & arma honestarunt, litterarum studiis præclara fuit, sed obhæsit circa ceteras virtutes. Sola antiqua Roma est, in qua nulla laudis materia facile sterilefcatur. In huius ciuitatis antiquitatibus versaturis duo quasi oculi necessarii sunt, historia antiqua & geographia antiqua: utraque per mediū etiam cui tempora ad Iustiniani etatem & paullo ultra deducta. Leges enim Romanæ non sunt unius sæculi, sed quædam ex libera de promptæ reipublicæ, quædam natæ sub primis Cæsaribus, quædam sub posterioribus seu ultimis. Cum his commode coniungi poterit doctrina de amplitudine imperii & prouinciarum numero: etiam de sociis & amicis populi Romani. His præmissis ipsas antiquitates hoc ordine tractere poterimus, ut I. de magistratibus Romanis agamus, tam in orbe, quam in prouinciis, coloniis ac municipiis. II. de Re militari Romanorum, qua orbem terrarum domuerunt. III. de legibus Romanis antiquis & re iudiciaria seu forensi. IV. addi possunt etiam nonnullæ de illo-

rum

rum Sacerdotiis, quæ summis viris & politicis tribuebantur. V. requiritur etiam, ut de Ludis Romanorum v. gr. gladiatoriiis, Circensibus, ad legum interpretationem pertinentibus, agamus, nec non de aliis variis ritibus ac consuetudinibus, ut singula in sua tempora distribuantur. Tandem etiam de inscriptionibus vetustis & re nummariâ veterum, in quibus hodie elegantior litteratura consistit, in usum peregrinationum, ut cum exterorum eruditissimo quoque versari possint; quæ commoda & iucunda sunt, adiciemus.

CAPVT I.
DE
MAGISTRATIBVS.

SECTIO I.
I. De Regibus.

Romanum imperium initio penes reges fuit, qui mirabili ordine ac successione, nec sine providentia ita sese secuti sunt, ut ex minima re publica fieret omnium maxima & potentissima. *Romulus* enim heroico ingenio fundamenta iecit vrbe ad Tiberim condita. *Numa* religionem in populum semibarbarum induxit constituendæ reipublicæ inprimis necessariam, ut fides & integri-

tas seruetur, quod vinculum est generis humani. Tertius rex *Tullus Hostilius* arma tractare iuuentutem docuit, vt contra iniurias respublica noua defenderetur. Quartus rex *Ancus Martius* rempublicam ampliauit, coloniam deduxit; vt mare liberum haberet, prospexit; & vt tuta esset etiam altera Tiberis ripa, Ianiculum trans Tiberim muniuit, & ponte vrbi iunxit. Quintus, *Tarquinius Priscus*, Græcus genere, maiestati corroborandæ splendorem addidit & ornatum, sine quo contemptui sunt imperantes. Sextus, *Seruius Tullius* censum egit, id est numerum ciuium iniit, vt sciret quot arma tractare possent, & in mores singulorum, etiam opes inquisiuit, vt tributa pro opum conditione imponerentur. Septimus rex *Tarquinius Superbus*, id est Tyrannus, suis & suorum iniuriis fecit, vt Romani exactis regibus in libertatem sese vindicarent, & pro regia constituerent rempublicam liberam post CCLIII annum V. C.

De potestate regum quæritur, fueritne absoluta, nec ne? Pomponius quidem *L. II. §. 14. ff. de Origine Iuris* dicit, Reges omnem potestatem habuisse. Sed nec hoc putamus absolute interpretandum esse, quia Romulus præsentiens Italos, vti alios Europæos seruitutem ferre non posse, centum sibi Senatores adlegit, quorum consilio rempublicam administraret, qui nonnumquam acriter cum eo decertarunt. Deinde, quod ex fragmento Ciceronis apud Senecam *ep.*

108. constat, prouocatio ad populum etiam a regibus fuit. Exemplum clara habet Liuius *Lib. I. c. 26.*

II. de Consulibus.

EXactis regibus propter iniurias & tyrannidem, consulare imperium institutum est, sub quo Roma felicissima facta ad Cæsarum vsque tempora floruit. Pro vno rege duo Consules creati sunt, vt, si vnus malus esse voluisset, alter eum, habens parem potestatem, coerceret. Et placuit, ne imperium longius, quam vnum annum haberent, ne per diuturnitatem imperii insolentiores fierent. Vid. Eutrop. *Lib. I. c. 8.* Ornamenta illorum erant Prætexta toga seu purpura, Sella curulis, & XII. lictores cum fascibus virgarum, quibus securis inserta erat: quamquam Valeria lege statim post securis fascibus fuit adempta, ad terrorem mitigandum; extra urbem autem, vt in bellis & provinciis, seruata.

Consulare imperium aliquoties interruptum fuit. Non dicemus iam de *Dictatura*, quæ tantum semestris fuit, consulibus manentibus, sine autem ordinaria potestate, quod infra pluribus explicabitur. Sed Decemviratus fuit, qui primo consulatum interrupit: deinde Tribunatus militum consulari potestate.

III. de Decemuiris.

A 3

Decem-

Decemviri electi erant, vt leges Romanis ex Atticis Solonis conscriberent, & summa potestate, cessante interim consulatu, promulgerent: a quibus primum X. tabulæ legum factæ, postea, cum nonnulla deesse viderentur, duæ adiectæ, vt *XII. tabulæ* legum fierent, quæ sunt fons omnis iuris Romani, vti ex fragmentis hodieque apparet. Cum vero Xviri potestate sua sequenti anno abuterentur, abrogata illis fuit potestas, & consules reducti. Vide præter Liuium *lib. III. l. II. ff. de O. I. §. 14.*

IV. de Tribunis militum.

DEinde cum exercitus tumultum faceret, nolletque ab otiosis magistratibus ex vrbe regi, consules iterum abrogati sunt, & in illorum locum missi tribuni militum, qui in vrbe alii atque alii incerto numero imperarent pro consulibus. Sic per multos factum est annos. Tandem vero pœnituit Romanos militaris imperii & rursus facti consules. vid. Eutrop. *l. 2. c. 2.*

V. de Prætoribus.

OLim nullus magistratus exactis regibus Romæ erat, nisi Consules; cum vero hi bellis gerendis aliisque negotiis publicis detinerentur, additus fuit nouus magistratus, Prætor vnus, qui ius in vrbe diceret. Crescente autem ciuitate & multis peregrinis adventantibus, creatus est alius

lius *Prætor*, qui *peregrinus* adpellatus est ab eo, quod inter peregrinos ius diceret. Prior autem ille, qui ciuibus in vrbe ius reddebat, dictus est *Prætor urbanus*. De his Pomponius *l. II. de O. I. §. 27. 28.* Adde Liuium *l. VII. c. 1. & Lib. XIX. epit.* De aucto prætorum numero, de eorumque officiis post Pūnica bella accurate ibidem Pomponius §. 32. quorum summa est, tot prætores fuisse additos, quot prouinciæ in ditionem venerant. Vide & Liuium *l. XXXII. c. 27. & lib. XXXIII. c. 26.*

Crescentibus criminibus quæstiones publicæ sunt constitutæ, & iuridicæ causæ inter prætores distributæ, atque a Sullano tempore vsque ad Ciceronem octo prætores in vrbe fuerunt, & Cicero inter octo primus, vt ipse in Pisonem c. 1. testatur. Iulius Cæsar XII fecit prætores, Augustus XVI. Claudius duos prætores adiecit, vt fierent XVIII. quem numerum imperator Nerua restituit, cum a Tito minutus fuisset. Vide Pompon. c. 1. Qui vero in prouinciis ius dicebant, sæpius *Proprætores* dicuntur, quam Prætores, quamquam nec altera appellatio in illis insolens est.

De edicto Prætoris dicemus infra, vbi de Romanorum legibus & iudiciis agemus.

Prætores late dicti erant exercituum rectores: vnde cohors prætoriana, nauis prætoriana, & ipsum prætorium appellantur.

VI. de *Ædilibus*.

ÆDiles non vnus generis erant: nomen vero omnes ab *ædibus* habent publicis, quas curabant. Primum eodem tempore, quo tribuni plebis sunt creati, duo *Ædiles* facti sunt, non tantum *ædium* causa, sed vt curam quoque rerum venalium gererent. Et hi erant minoris dignitatis atque ex plebe electi, quorum meminit *Liuius lib. III. c. LV.*

Maioris dignitatis erant, qui dicti sunt *Ædiles Curules*, a sella curuli, maximorum magistratum ornamento: & hi etiam duo erant, ex patriciis electi, eodem anno, quo *prætores* primum facti sunt, vt *Liuius* testatur; ideoque opponebantur *Ædilibus*, de quibus supra. Officium autem *Ædilium Curulium* præcipuum erat, ludos & spectacula curare atque edere, & quidem posteriori tempore, cum luxus increbuisse ipsorum sumptu. Addidit *Iulius Cæsar* duos *Ædiles Cereales*, qui rei frumentariæ prospicerent, vt *Dio Cassius lib. XLIII.* refert: sed & hi inferiores erant *Curulibus*: & vbi *Ædiles* absolute nominantur & *Ædilitas*, semper *Ædiles Curules* intelliguntur.

VII. de *Tribunis plebis*.

Sexto decimo post eiectiones reges anno plebs Romana visa sibi a *Patriciis* opprimi, secessit ex vrbe

vibe trans Anienem fluuium in montem sacrum: nec reuocari potuit, nisi impetrato ex suo ordine magistratu, qui Tribuni Plebis dicebantur, vt causam plebis in Senatu semper agerent, potestatemque haberent decretis senatus contradicendi, quod *intercedere* vocabant, i. e. vt hodie dicimus, protestari. Initio duo creati sunt Tribuni Plebis, qui vero statim tres collegas assumerunt, vt quinque essent. Trigesimo sexto post anno X. Tribuni Pl. creati sunt, qui numerus mansit per tempora infecuta. Vide de his Liuium *lib. II. c. 32.* & *lib. III. c. 30.* Pomponium *l. II. de O. I. §. 20.* Eutrop. *lib. I. c. 2.*

Quamuis vero ordine & dignitate minor hic magistratus erat, maxima tamen, imo summa eius erat potestas propter potentiam multitudinis siue plebis, qua facile poterant Consulibus & toti Senatui resistere. Quæ causa fuit, vt Cæsares quoque singuli quotannis sibi hanc potestatem adsumerent, & in publicis monumentis per annos eam numerarent v. gr. Tribunitiæ potestatis anno VIII. (TR. P. VIII.) Noluerunt enim Tribuni plebis vocari, vsi tantum appellatione *Tribunitiæ potestatis*, vti ex nummis illorum & marmoribus videre licet. Hoc autem fecerunt, vt specioso titulo potestatem & imperium in ipsos Consules & Senatum sibi vindicarent.

VIII. de Quæstoribus.

A 5

Quæstu-

Quæstura primus gradus ratione ætatis apud Romanos erat, qui etiam ab adolescentibus & ante trigesimum annum peti & geri poterat. Munus Quæstorum erat pecuniam curare publicam, ærario inferre, & vbi opus erat distribuere, eiusque rei rationes atque tabulas conficere. Initio id Consules ipsi administrabant: cum vero auctius ærarium esse cœpisset, vt essent, qui illi præessent, constituti sunt Quæstores duo, qui urbani dicebantur. His additi postea duo alii Quæstores, qui Consulibus in bello adessent. Crescente republica duplicatus numerus est, & octo creati sunt Quæstores. Vide Liuium *lib. IV. c. 43.* & eiusdem *epit. lib. XV.* Sulla tandem constituit Quæstores XX, ex quibus singulis Præsidibus provinciarum Quæstor est sorte additus, qui a Præside filii loco habebatur propter fortis sanctitatem: & præses colebatur a Quæstore pro patre. Vide Ciceronis *Diuin. in Verrem c. XIX. & lib. XIII. ep. 10.* Quid de Quæstura factum sit sub Cæsaribus, infra dicemus.

IX. de Censoribus.

Censura magistratus erat summus, & propter morum castigationem formidabilis. Initium habuit sub Rege VI, sed tum ad hominum numerum & fortunas magis, quam ad mores referebatur. Consules qui regibus successi sunt, aliquamdiu administrarunt: crescente autem republica nouus magistratus constitutus est, bini Censores,

fores, qui non modo numerum inirent populi & fortunarum, sed mores etiam singulorum obseruarent, in malosque animaduertent: isque magistratus quolibet quinquennio constituebatur, & potestas etiam quinquennalis erat. Postea visum fuit periculo non carere, si tam diuturna potestas penes paucos esset, ideoque Æmilia lege ad annum vel sesquennium reducta est potestas censoria. Vide Liuium *lib. IV. c. VIII. & XXIV. & lib. IX. c. XXXIII.* Propter morum castigationem Censores etiam dicti sunt magistri morum. Vide Ciceronem *lib. III. ep. extr.* Pœna censoria erat, Senatorem mouere senatu, equiti adimere equum, plebeium ærarium facere priuilegiis ciuium spoliatum. Vide Ascon. Pedianum *in Diuin. Cicer. Verr. p. 20.* Sub Cæsariis cessauit Censura; aliquando reducta, semel sub Augusto, iterum sub Claudio: nec vero constanter seruata, quia mali principes metuebant, ne sui etiam mores notarentur. Vide Suet. *Augusto c. 37. & Claudio c. 16.*

X. de Triumviris capitalibus & monetali- bus.

CONIUNGIMUS hos, quia Pomponius *l. II. de O. I. §. 30.* coniunxit, forsitan quia pari dignitate erant, vtrique autem minore. Capitales Triumviri custodiam carceris habebant, & curam
Suppli-

suppliciorum. Monetales rem monetariam, siue
eudendæ pecuniæ curabant.

SECTIO II.

DE

Nouis magistratibus tempore Cæsarum institutis.

Suetonius *de Augusto c. 38.* memorat: Quo
Splures artem administrandæ reipublicæ cape-
rent, noua officia excogitauit. Ex quibus præci-
pua interpretaturi sumus, addituri etiam quæ
Suetonius prætermisit.

I. de Præfecto vrbi.

Suetonius d. l. in nouis Augusti magistratibus
Præfecturam vrbis numerat, cuius amplissima
potestas erat non tantum in orbe, sed ad centesi-
mum etiam lapidem ab vrbe. Munia eius late
describuntur toto titulo XII. ff. Nomen quidem
vetus, & absentibus magistratibus vel belli vel fa-
ciorum causa præfectus vrbi fuit constitutus:
nunc autem nouus magistratus fit, isque perpe-
tuus, non sub conditione absentix, noua pote-
state dignitateque a Cæsare ornatus. De discrimi-
mine veteris & noui Præfecti lege Tacitum *lib.*
VI. c. II.

II. de

II. de Præfecto Prætorii.

ETiam hanc dignitatem Augustus Cæsar instituit, & præfectus prætorio milites Prætorianos, qui corpori Cæsaris tuendo Roma excubabant, regeret & supremam simul curam captivorum, qui per milites custodiendi erant, haberet. Duos Augustus constituit, quod deinceps ita mansit, vt alternis vicibus officium facerent. Nonnumquam vnus tantum fuit, sub Commodotres. Constantinus quatuor constituit cum summa administrandi imperii potestate, quod in quatuor partes pro quatuor præfecturis distribuit. Ex codice I. R. id notum esse potest. Clarius exposuit Zosimus *lib. II. c. 32. seq.* Minor eius potestas sub Augusto erat, & ad Prætorium restricta: Sub sæcutis Cæsaribus in immensum creuit, & vniuersæ militiæ ac reipublicæ curapenes præfectum erat Prætorii. Princeps cum crearetur, gladium ipsi dedit, quo ad illum tuendum vtretur, si bonus esset: si malus, contra illum. De quo Plinius in *Paneg. c. 67.* & Dionis Cassii excerpta in Traiano.

III. de Præfecto Ærarii.

ÆRarium erat reipublicæ, distinctum a fisco Cæsarum, etiam ab ærario militari, quod Augustus Cæsar instituerat. Nero curam ærarii ad Præfectos transtulit, quæ antea Quæstorum fuerat, quod ex Taciti *lib. XIII. c. 28.* & Gellii *lib.*

XIII.

XIII. c. 24. constat. Dicitur fuit id ærarium Saturni, quia in templo huius DEI securitatis causa propter religionem pecunia publica adseruabatur. Plinius *lib. V. ep. XV.* de Cornuto Tertullo: mihi collega in Præfectura ærarii fuit. Huius officii etiam meminit *lib. X. ep. 20.*, ubi scribit ad Traianum; Me indulgentia vestra promovit ad Præfecturam ærarii Saturni. Idem *lib. I. ep. 10.* vocat maximum & molestissimum officium. & *Paneg. c. CXI.* officium laboriosissimum & maximum.

IV. Differentia inter ærarium & fiscum.

IN libera republica ante Augustum omnis pecunia publica in ærarium inferebatur. Cum vero alia forma reipublicæ per Augustum introducta esset, & ad ornatum Cæsaris ac dignitatem (Statum vocant hodie) novi sumtus requirerentur: Augustus Cæsar ut provincias diuisit cum Senatu & populo, sic etiam novum instituit ærarium, quod aula sumptus præberet, idque discriminis causa non ærarium sed fiscum appellabant, quia fiscellis olim pecunia deponebatur. Hinc diligenter auctores inter ærarium & fiscum distinguunt. Tacitus *Annal. II. c. 47.* Quantum ærario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit; & *Annal. VI. c. 11.* bona Seiani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur. Adde Plinii *Paneg. c. 37. & 47.* Ex eo tempore novum verbum

bam ortum est confiscare, quod est in fiscum redigere.

V. de Ærario militari.

ET hoc Augustinus Cæsar instituit, teste Dionæ Cassio lib. LV. quia etiam in militia quædam mutauerat, nec tam conscribi illos aut cogi volebat, quam mercede conduci, aut præmiis allici. Sex etiam millia militum præsidio vrbis destinauerat. Nouas leges ergo tulit, præcipue illam de vicesimis, puta hereditatum, vt heredes non proximi vicesimam partem huic ærario militari inferrent: quod sine vllius iniuria, etiam cetera, quæ excogitauit, augendo huic ærario, fieri poterant. Vide præter Dionem lib. LV. de vicesimis, Plinium lib. VII. ep. 14. cum nat. & Paneg. c. 37, 39.

VI. de Curatoribus viarum & aluei Tiberini.

Augusti Cæsaris & hoc institutum est, vt ex Suet. c. XXXVII. videre licet, vt viæ Æmiliæ apud Plinium lib. V. ep. 15. quæ via ferebat Flamineam excipiens, ab Arimino Bononiam ac inde vsque Aquilejam. Erat & alia huius nominis per Etruriam & Liguriam; de qua in notis ad Plinium. Sic Appiæ, Flamineæ, Æmiliæ, aliarumque viarum curatores sæpe in antiquis inscriptionibus laudantur, quorum hoc mu-

aus

nus erat, vt viæ lapidibus stratæ per Italiam conseruarentur.

Curator aluei Tiberini itidem ab Augusto institutus, vt ripæ semper munitæ essent, nec fluvius vel urbem, vel agros & campos exundationibus, quod sæpe acciderat, vastaret. Inscriptiones, quæ Plinii epistolis præfiguntur, testantur hodieque, Plinium iuniorem aluei Tiberini & riparum curatorem fuisse.

VII. de Legato Cæsaris seu Principis.

IN libera republica provinciæ Romanæ administrabantur per Proconsules seu Proprætore. Augustus Cæsar mutauit statum, & provincias diuisit, pacatas Senatui & populo reliquit: quibus opus erat præsidio militari & exercitii, sibi seruauit: & illæ, dictæ provinciæ populi; hæ provinciæ Cæsaris seu Principis. In priores missi magistratus, forma veteri, i. e. Proconsules, aut Proprætore, qui sæpe Prætore absolute nominantur. In Cæsaris provincias autem, qui summo cum imperio & exercitu mittebantur, neque Proconsules, neque Prætore dicti sunt, sed legati Cæsaris seu Principis. Tales autem legati Principum distinguendi sunt a legatis legionum, qui in libera republica æque ac Cæsarea erant, de quibus dicemus plura in re militari. Legatus Cæsaris dicebatur etiam legatus Consularis, quia

ex

ex Consularibus viris plerumque legebatur: Legatus autem legionis dictus quoque est legatus Prætorius, qui huic muneri plerumque prætorii viri præficiantur. Vide de his distinctionibus Suet. *Vespas. C. IV.* & Tacitum *Anal. II. c. 80.*; *Histor. lib. I. c. 50. Agric. c. 7.* Iterum *Anal. lib. IV. c. 73.* &c. & Plinium *lib. VI. ep. 31. & lib. VII. ep. 31.* vide notas.

VIII. de Procuratoribus Cæsaris.

IN libera republica & sub Cæsaris in prouinciis populi Quæstores dicebantur, quos in suis prouinciis Cæsares maluerunt Procuratores appellari. Curam habebant redituum & fisci. In minoribus prouinciis, vbi nullus erat Cæsaris legatus, procuratori etiam iurisdictio commissa erat, vt clare videmus in Pilati exemplo, quem Tacitus Romano more *lib. XV. c. 44.* Procuratorem Cæsaris appellat. In maioribus prouinciis vbi legatus erat Cæsaris, solos reditus & fiscum Procurator curabat. Sub posterioribus Cæsaris dicebantur *Rationales*, qui fisco & reditibus colligendis præfecti erant. Vide Eutrop. *lib. IX. c. 9.*

SECTIO III. De Magistratibus æui posterioris.

B

Mutan.

Mutantur magistratus cum tempore, & alia cum nomina, tum officia sortiuntur. Tercio Christianorum sæculo, qui supremæ iurisdictioni in aula Cæsaris præerat, dictus est *Magister Scriniarum*, qui ferme erat, qui nostri temporis Cancellarius, cuius honoris exemplum in Vlpiano habemus apud Eutrop. *lib. VIII. extr.* Erant autem plura scrinia, seu vt nunc vocantur, cancellariæ, epistolarum, memoriæ, libellorum, dispositionum, de quibus videas, quæ Salmasius *ad Lampridii Alexandrum Seuerum Cap. XXXI.* & nos ex ipso ad Sextum Rufum *Cap. XXII.* notauimus. Deinde erant *Correctores Italie, prouinciarum* i. e. adiutores Cæsaris in prouinciis Italiæ regundis. Hinc in Codice I. in Notitia Imperii, & inscriptionibus antiquis *Correctores Italiæ, Etruriæ, Lucaniæ, Calabriæ, Bruttiorum*, rarius extra Italianam, vt *Illyrici, Histriæ, & Africæ* memorantur. Quid quæris? Præsides erant, quos hodie gubernatores vocamus v. gr. Tetricus ex principe talis *Corrector Lucaniæ* factus est, apud Eutr. *lib. IX. c. 9.*

Constantino M. imperante *Præfeli Prætorio* quatuor constituti sunt, quibus summa in prouinciis data est potestas. Primus erat Orientis, secundus Illyrici magni, quod omnem Dalmatiam comprehendebat: tertius erat per Italianam & Africam: quartus Galliarum, cui etiam Portugallia & Hispania suberat. & ad hosce Præfectos datæ plerumque leges sunt in Codice. Cum ergo plures prouinciæ sub vno Præfecto erant, in ceteris, quibus

bus ipsi non præsidebant, *vicarios* habebant. Sub vicariis erant minores, tamen etiam prouinciarum *rectores*, quorum alii consulares, alii Præsides, alii comites, quidam ducēs, quod militia simul præerant, dicebantur. Cuius rei exempla plurima sunt in Notitia imperii vtriusque. Vicarius Præfecti Prætorio regebat certam dioecesim. Dioecesis autem est plurium prouinciarum administratio. Sub vicario erant singularum prouinciarum rectores, qui distinguebantur pro magnitudine prouinciarum, aut arbitrio Imperatoris in consulares, correctores, comites, præsides. Atque hæc in prouinciis.

In aulam quoque noua officia, sub iisdem prope titulis, Comitum maxime, introducta. Sic *lib. I. Cod.* leguntur tituli de officio *Magistri officiorum*. de officio *Comitis Sacrarum largitionum*: *Comitis rerum priuatarum*: *Comitis sacri palatii*; *Comitis sacri patrimonii* &c.

De Honoribus.

Honores etiam appellationum tempore scriptarum legum nouo modo distribuiebantur. Summus titulus erat *Nobilissimatus*, qui tantum Cæsaribus, quatenus distincti ab Imperatoribus Augustis erant, (ferme vt hodie Rex Germanorum ab Imperatore) & consanguineis Imperatorum tribuebatur, & his quidem ex singulari Imperatoris indulgentia. Ceteri, qui rempublicam regebant, dicti *Clarissimi*, *illustres*, *spectabiles*, *egregii*,

gū, perfectissimi; sed & hæc nomina cum discrimine dignitatum adhibebantur.

CAPVT II.

DE

MILITIA ROMANA.

I. de Ducibus.

ARmis partum fuit imperium Romanum: armis etiam conseruatum, nec vero his solis sed mores etiam & leges, & æquitas administrationis, & litterarum studia, in deuictis gentibus excitata multum ad conseruationem attulerunt. Originem habet Romana militia a Regibus, Tullo Hostilio & Tarquinio Prisco: sub Consulibus in maius excreuit, & ordinatior etiam facta est. Tum regebant exercitum Consules, & si pluribus locis pugnandum esset, Prætoribus etiam summum imperium commissum fuit: ex quo omnes summi duces *Prætores* appellati aliquamdiu: appellationis autem reliquæ manserunt perpetuo in cohorte Prætoria, naue Prætoria, & Prætorianis Cæsarum militibus. In magnis periculis *Dictator* exercitum regebat, cui subordinatus *Magister equitum*, qui equitatu præfectus erat. Diuidebantur Rectores in *Summum Ducem* & Duces alios, qui *Legati* dicebantur, pro numero legionum assumpti; vnde etiam legati legionum postea appellati sunt. Postea erant *Tribuni militum*, ferme eius dignitatis, qua

pollent

pollent hodie, qui *Obristen* vocantur; sub his *Centuriones*, & primus ex illis dictus est *Primpilus*, siue qui primum pilum ducit, maiore & potestate & honore præditus, quam ceteri *Centuriones*. Minores qui erant in *Centuria*, *ductores* tantum *ordinum* dicebantur, qualis in *decuria* erat *decanus*. *Imperator* autem non statim summus *Dux* dicebatur, sed post *victoriam* salutatus ita ab exercitu. Finito bello & triumpho cessabat titulus, vt etiam aliis bellis nouus acquiri posset. Hinc legimus sæpe: Iterum *Imperator*, sexies *Imperator*, & vices de *Augusto* in inscriptione.

II. de Legionibus.

Legiones robur erant exercituum Romanorum. Nomen habent a legendo i. e. eligendo milites ex iuuentute Romana, cum Latini populi & Itali nollent quondam milites dare. Historia est apud *Liuium lib. VII. c. 25.* *Eutrop. lib. II. c. 3.* Tum legio constabat quatuor millibus & ducentis, in quibus soli ducenti equites erant. Vide *Liuium c. I. & lib. XXVIII. c. 28.* Bello Punico autem secundo auctus numerus, vt quinque milia peditum, trecenti equites essent. Tandem etiam sex milia adsumta sunt in legionem, præsertim a *C. Mario*: nec tamen vnquam certus numerus fuit, sed sub *Cæsaribus* nunc maiores, nunc minores legiones, pro ratione temporum aut imperantium arbitrio. Cum vero augetur aut minueretur legio, per id numerus partium non

mutatus fuit, sed quod Gellius *lib. XVI. c. 4.* ex veteri auctore dicit, semper obseruatum fuit, vt in Legione essent decem cohortes, triginta manipuli, sexaginta centuriæ. In numerosiore legione cohortes etiam & centuriæ erant pleniore: secus autem res se habebat, si intra quatuor milia militum constaret legio: tum quidem centuria dicebatur, non autem centenarium numerum attingebat: Sic etiam *cohors* nunc maior nunc minor fuit, vt tamen plerumque censeatur quingentorum hominum. *Manipulus* duas centurias continebat, sed cessauit postea nomen, vnde raro significacionis eius est mentio. *Contubernium* autem decem militum posteriore tempore manipuli dicebantur, vt est apud Vegetium *lib. II. c. 13.*

Legiones quod plures erant in imperio Romano, per numeros distinguebantur, vt essent prima, secunda, octaua, decima quarta, vigesima &c. Vnde milites harum legionum Primani, Secundani, Vicesimani apud Tacitum aliosque dicuntur. Erant etiam quibusdam certa virtutis cognomina, vt dicerentur Victrices, Adiutrices, Geminæ, fulminatrix; aut a loco, cui præsidio fuerant, vt Melitene, Germanicana &c. cognominabantur.

III. de Equestri militia.

Equestris militia in turmas diuidebatur & in legione erant turmæ decem: vnde si trecenti erant in legione equites, turma triginta equitee

quites continebat; sin pauciores erant equites, minores etiam turmæ erant.

IV. de armis.

ARma alia *leuia* erant militum velutum, quæ inde *velitaria* etiam dicuntur, vt sagittæ erant, & misilia tenuiora. Alia erant *grauia*, in quibus præceptum *Pilum* fuit, proprium telum legionarii militis, quo late patens vulnus infligebatur. Hasta pilum erat quatuor & dimidii cubitorum, Lignum tres cubitos habebat; ferrum totidem, sed dimidia parte ligno adnexa. Summitas acuta ita erat, vt etiam esset quadrangula, vt ex Liuii *lib. XXI. c. 8.* apparet. De vulneribus pilo factis vide *Florum bello I. Maced.* Iaciebant pila ita, vt amento i. e. loro adnexo retrahere ad se possent.

Armis etiam tegumenta corporis iungenda sunt, de quibus erant primo *lorica*, ac *loris* dicta, quia his olim complicatis fiebat, quia thoracem tegebant, *thorax* etiam dicebatur. Postea ex lamina fiebat, cuius generis, quæ totum corpus contegebant, *clibani* dicebantur, & milites, his armati, *clibanarii*, & *cataphracti*, quæ vero barbarorum potius orientalium, quam Romanorum armatura erat. Loricæ etiam ex lana compacta & stipata fiebant, leuitatis causa, aut ex crasso corio, vide *Nepotem in Iphicrate c. 1.* *Suetonium Galba, c. XIX.* *Æneæ* si loricæ essent, pierumque fuerunt *squamæ* i. e. hamulis inter se nexæ, agilita-

litatis caussa. Tales a Virgilio describuntur *lib. V. Æn. v. 249. lib. XI. v. 487.*

V. de Signis militaribus.

Signo opus est militibus in itinere & in præliis, quod adspiciant, quod sequantur. Præcipuum ex his erat *Aquila* argentea, hastæ præfixa, signum integræ legionis, figuram in pluribus nummis expressam videmus. *Vexillum* erat cohortium; & cohortis Prætoris vexillum cum proponebatur in castris, insigne erat, ad arma concurrendum esse, quod ex Cæsaris *lib. II. B. G. c. 20. & lib. III. de B. G. cap. 89.* constare potest. Posteriori ævo seu Constantinorum temporibus etiam *Laborum* dictum fuit signum, cuius apud Christianos veteres Scriptorum multa mentio est.

VI. de Machinis poliorceticis.

Machinæ sunt tormenta, quibus in oppugnationibus urbium utebantur. Tales erant aries, catapultæ, ballistæ, helepolis, turris rotata, & vinea. *Aries* fuit trabs longa, ferro grandi præfixa, quod olim figuram capitis arietini habebat: unde nomen. postea simpliciter tantum acutum fuit. Hoc a militibus cum impetu agitato, muros perforabant. *Ballista* machina erat, qua trabes ferratæ, ut tela arcu excutiebantur. *Catapultæ* iaciebat molares lapides, sicuti fundaminores.

nones. *Helepolis* posteriori ævo inuenta fuit, cuius structuram descripsit Ammianus in Iuliani expeditione. *Turris rotata* ex ligneis contabulationibus constabat, vt altitudinem muri æquaret vel superaret. rotis imponebatur, vt facilius ad muros admo-
 veri posset. Si quid proximum accessum impediret, ponticulus superiori parti adiunctus in murum demittebatur. *Musculus* & *vineæ* erant machinæ, quibus milites urbem oppugnantes tegebantur. *Pluteus* assieres erant, quibus milites a latere vel fronte etiam a telis hostium defenderentur.

Corona superest & circumuallatio, quibus vrbes olim capiebantur. vtriusque exempla apud Cæsarem sunt in Comment. B. G. *Corona* erant milites circum urbem constituti ita, vt vir quasi virum tangeret, vt nihil ingredi, nihil egredi in-
 vitis oppugnatoribus posset. Quod vero eruptiones timendæ erant, coronam non simplicem, sed duplicem, vt vna subsidio alteri esset; sapius etiam triplicem faciebant. Id dicunt historici, urbem corona capi: quod plerumque fiebat in-
 tumultuaria & festinata oppugnatione. *Circum-
 uallatione* vallum circa urbem erigebatur, quod distinctum multis turribus & castellis erat, defen-
 sionis causa.

Testudo etiam adhuc superest, h. e. clypei, ita inter se iuncti supra capita militum, vt tuti a telis hostium succedere ad murum seu portam pos-
 sent; cuius passim exempla in historia Romanæ sunt, etiam apud Curtium imitatione Romano-
 rum.

De his singulis præclare & accurate I. Lipius
in Poliorceticis, & de Militia Romana.

VII. de Militia nauali.

NAualis militia vim maximam in rostris habebat, quæ ex ferro constabant, olim adunca instar rostri auium, vnde nomen hæsit; postea directa erant; & plerumque trifulca, instar tridentis. Hoc ferrum magni ponderis præfixum proræ erat, ex parte inferiore: vnde si naus remigio agitaretur, in hostilem nauem perforari poterat & deprimi. Nauibus utebantur veteres minoribus agilitatis causa: sed quod magnitudini deerat, multitudine supplebatur. Sic legimus bello Punico I. vtramque Rempublicam Romanam & Carthaginiensem classem habuisse singulas nauium trecentarum, quadringentarum & plurium. Naues hæ bellicæ dicebantur rostratæ, quibus addebantur aliæ onerariæ. Naues Liburnæ ex parte tectæ erant, a Liburnis, populo Ilyriæ, qui inuenerant, ita dictæ. Remis vero utebantur veteres plerumque, quia his opus est in mari mediterraneo, in quo sæpe malacia seu quies ventorum suboritur. Romani autem & Græci plerumque in mediterraneo mari nauigabant, raro ingressi sunt Oceanum. Naus, quæ duces ferebat, dicta fuit prætoria. Milites nauales distincti a remigibus, dicebantur clasfarii.

VIII. de

VIII. de Præmiis militiæ.

Præmia vel militum erant ob rem bene gestam, vel summorum ducum. Militum, etiam illorum, qui ordines ducebant, erant coronæ & Hasta pura. *Corona* erant, vt Gellius *lib. V. c. 6.* describit, primo *Ciuica*, ex quernis ramis facta, quæ dabatur militi, qui ciuem in proelio seruauerat. Multa huius coronæ exempla in nummis veteribus sunt: etiam Iulius Cæsar adolescens tali ornatus legitur apud Suetonium *c. II. Obsidionalis* corona dabatur ei, qui urbem obsidione liberauerat vel castra. Adde eundem Gellium *lib. II. c. 11.* Plinium *lib. XXII. c. 53.* *Muralis* corona data ei, qui primus murum hostilem ascendisset. Exempla sunt apud Liuium *lib. X. c. 46. & lib. XXVI. cap. 48.*

Castrensis corona, quæ etiam *Vallaræ* dicitur, data ei fuit, qui primus in castra hostium irrupisset. Vide Liuium *lib. X. c. 46.* Valerium Maximum *lib. I. exempl. VI.* Liuium *lib. XXX. cap. 28.* *Rostrata* seu *Naualis* denique corona dabatur illi, qui primus nauali proelio in hostilem nauem transfilerat, qualem Agrippæ, Duci suo Augustus apud Dionem *lib. XLIX.* dedit, cum Sextum Pompeium in mari Siculo vicisset. Dicta etiam fuit *Rostrata* corona a rostris nauium, apud Plinium *lib. XVI. c. 4.*

IX. de Triumpho & ouatione.

Maxi.

Maximum præmiorum, quo duces victores ornabantur, erat triumphus a Senatu decretus, vbi victor cum suis extra urbem cum Proconsulari potestate manebat (Latini dicunt *ad urbem esse*) vsque ad statutum triumphi diem, quo præeunte *Senatu* triumphalem portam ingressus, vectusque curru, quem quatuor albi equi trahebant (cuius formam in nummis videmus) ascendit in Capitolium, vbi sacris factis in templo Iouis Capitolini publicæ epulæ per ciuitatem dabantur. Si victoria tam illustris non erat, nec tantus numerus cæsorum erat hostium, quantus ad triumphum requirebatur, tum *Ouatio* tantum, quasi minor triumphus, decreta fuit: in qua id differentiæ erat, quod triumphantes curru vehabantur, ouantes autem equo, aut pedibus ibant. Exempla sunt apud Velleium *lib. II. cap. 96. extr. & s. 122.*

Ante triumphalem currum ferula prædarum præferebantur, etiam imagines pictæ captarum urbium & regionum. Vide Florum in triumpho Cæsaris *cap. vlt. lib. IV.* Proxime ante currum ibant captiui reges, duces, principes, manibus a tergo ligatis, qui si peius de Romanis meriti fuissent, antequam in cliuum capitolinum venissent, in Tusculanum carcerem abducti strangulabantur.

X. de Supplicatione.

Triumpho adiungitur supplicatio, quæ etiam post victoriam decernebatur, Catonis iudicio

dicio ad Ciceronem *lib. XV. ep. 15.* vel ipso triumpho clarior. Duplicis autem generis supplicationes erant, tristes pro auertendis malis prodigiis apud Liuium *lib. X. c. 23. lib. XXV, c. 7. lib. XLI. c. 1.* Hæ erant ferme, vt illi dies, quos *Buſtagæ* appellamus. His opponitur alterum genus supplicationum, quo pro victoria, aut republica conseruata gratiæ diis per vnum aut plures dies agebantur, & si solenniores essent ad omnia puluinaria, h. e. in omnibus templis, quorum pars erant puluinaria, quibus simulacra deorum imponebantur. *Danctæ Feste.* Quæ victoris nomine decernebantur. Vide Ciceronem *Orat. III. Catil. c. 6.* Cælium ad Ciceronem *lib. VIII. ep. 11.* Catonem ad eundem *lib. XV. ep. 5.* Diximus pro magnitudine victoriæ vel vnum, vel plures fuisse. Vide Liuium *lib. V. c. 23.* & de maximo dierum numero pro sæculi luxurie Cæsarem *lib. II. B. G. extr.* vbi per XV. dies; & *lib. IV. extr.* vbi ad XX. dies supplicatio decreta legitur.

CAPUT III.

DE

CIVITATE ROMANA.

Ius ciuitatis Romanæ fuisse maximæ & amplissimæ dignitatis, tam ex sacra Pauli Apostoli, qui bis ad illud prouocauit, tanquam ciuis, quam ex profana historia luculentum est. Sub regibus non quidem optimo iure ciues utebantur, ad-

adscitis in ciuitatem quibusque peregrinis, etiam hostibus deuictis: Vide Ciceronem *pro Balbo c. XIII.* Nec tamen caruerunt ciues tam aliis iuribus, vt consultandi, Sacerdotia capiendi. Exactis regibus aucta ciuium dignitas, & breui post ampliati honores, plebeio magistratu inducto. Creuit autem Romana ciuitas receptis peregrinis, quod insolens apud Græcos erat; quod maxime factum post captam a Gallis urbem. Actum quidem aliquoties de peregrinis reiiciendis, sed Cicero *lib. III. off.* inhumanum dixit. Nec peregrinis modo, sed seruis etiam bene meritis, aliquando ciuitas & libertas simul data fuit, vid. *Cic. pro Balbo c. IX.*

Ciuitas Romana adimi non poterat, nisi qui sponte desereret, vt in aliam reciperetur. Vide *Cic. pro Cecinna c. XXXIV. Pro domo c. XXX.* Nec exilii poena adempta ciuitas, nec interdictione ignis & aquæ, quod ex eodem Ciceronis loco pro Domo patet. nisi exul ciuis scriberetur, vbi exulabat. Non enim poterat aliquis Romæ & alibi simul ciuis esse, quod exemplo Attici apud Nepotem constat, propterea oblatam sibi ab Atheniensibus ciuitatem recusantis. Amittebatur autem ciuitas, si quis ad vltimum supplicium damnatus esset, siue in metalla, aut in insulam deportatus, vide *l. VI. ff. de Interdictis & relegatis.* Extra poenas autem inuito ciuitas adimi non poterat. Vide *Cic. pro Cecinna c. XXXIII. sequ.*

Grauiissima exilii poena in libera republica erat interdictio ignis & aquæ, sed illis plerumque ciuitas

vitas seruata, vt ex Cic. *pro Domo cap. XXX.* constat: licet de sua ætate Pomponius Iureconsultus *l. XVII. ff. de legationibus*, aliter sentiat. Sub Cæsaribus deportatio in insulam grauisima exilii species erat, quæ ciuitatem adimebat. Vide Vlpianum *lib. VI. ff. de Interdictis & relegatis & deportatis*: etiam bona & fortunas, vt ibidem *lib. XIV.* Vlpianus censet, & deportationem a relegatione distinguit. Vt breuiter dicamus, ciuitas Romana tripliciter amittebatur, I. exilio grauiore seu deportatione, de qua iam dictum: II. postliminio, quando qui ciuis Romanus factus erat, in pristina patria rursus erat ciuis scriptus: causa supra dicta, quia Romana ciuitas aliam iuxta se ferre non poterat. III. reiectione, qui sponte in coloniam Latinam proficiscebatur. Vid. Cic. *pro Balbo c. XII. pro Cæcina c. XXXIII.* Excipienti hic sunt municipes Italiæ, quorum duplex patria erat, altera loci, in qua nati, cuius iura semper retinebant: altera iuris, i. e. Roma, in cuius ciuitatem transcripti erant. Prior in legibus etiam origo vocatur, & originalis patria. Vide *l. XXII. ff. Ad municipalem & c.* Vt ergo, quæ in legibus dicuntur, recte intelligantur, distinguenda sunt ius ciuitatis Romanæ, ius Quiritium, ius Latii vel Latinorum, & ius Italicum: etiam ius Municipiorum & coloniarum.

De iure ciuitatis, quod simpliciter ciuitatem appellant scriptores, supra dictum est. Eximium sane, quod tum in aliis priuilegiis, tum maxime in verberum & necis remotione, lege Cornelia

nelia & Portia consistebat, vt de iure testamenti, connubii, hereditatis, & potestatis patriæ taceamus.

De iure *Quiritium* & *Latii* controuersia est inter eruditos, de qua ad *epist. Plinii IV. lib. XIV.* qui etiam iuris *Quiritium* meminit *ep. VI.* & iuris *Latinorum ep. CV.* Ius *Quiritium* quibusdam est ipsum ius *Latii*, aliis idem, quod ius ciuitatis: sed præferenda illorum sententia, qui ab utroque distinguunt, ex laudatis *Plinii* epistolis persuasi, maius, quam ius *Latii*, minus, quam ius ciuitatis.

Sic etiam municipia distinguebantur a *Coloniis*. *Municipia* quidem post bellum *Italicum*, ius ciuitatis impetrauerant certa conditione, vt possent honores petere seu capere munera in republica, vnde nomen ipsis hæsit: leges vero suas & statuta vetera retinebant. Erat autem duplicis ordinis, cum suffragio, & sine illo, vti ex *Gellii lib. XVI. c. XIII.* apparet: In iure vero Romano & æqualibus libris sæpe municipia vocantur quævis ciuitates.

Coloniæ itidem duplices erant vel *Latine*, vt *Bononia* apud *Liuium lib. XXVII. c. 57.* vel *ciuium Rom.* *Lib. XXXIX. c. 55.* Initio ius ciuitatis erat penes solam urbem *Romam*: indignabantur *Latini*, indignabantur omnes *Itali*, quod bellum pro *Romanis* faciant, nec tamen æqualibus vtantur priuilegiis. Vnde multæ seditiones, quas *Florus* describit *lib. III.*; tandem etiam bellum, grauisimum, quod *Sociale*, *Italicum* & *Marficum*

cum appellatur, de quo legendi sunt Florus *lib. III. c. 18.* & Eutrop. *lib. V. c. 2.* quo Itali, deficientes ab vrbe Romana tandem post mutuas clades in hoc conuenerunt, vt qui arma ponerent, ius ciuitatis obtinerent. A quo tempore, cum iam ante Latio lege Iulia (Lucii Iulii Cæsaris) ciuitas data esset, teste Cicerone *pro Balbo c. XXI.* toti Italiæ ciuitas concessa fuit, cessauitque hinc, quod toties in Liuius & apud Sallustium legitur, *ciues Latini nominis & Socii.*

Lege Plotia etiam peregrinis, qui in vrbe quadam Italica ciues scripti fuerant, ius ciuitatis Romanæ certis conditionibus datum, quod ex Cicerone *pro Archia c. VII* constat. Hinc i. e. a bello Italico potiores vrbes Italiæ municipia Italiæ appellatæ sunt, quia munera seu honores in vrbe Romana poterant capere.

Migravit etiam ciuitas in prouincias successu temporis. Galliæ Cisalpinæ, præsertim Cispadanæ (nam Gallia Italica in prouinciis censebatur vsque ad Augusti tempora) data ciuitas post Italiam, teste Strabone *libro V. in eunte*: Transpadanæ primo datum ius Latii. Iulius autem Cæsar addidit ciuitatem. Vide Dionem Cassium *lib. XLI. Asconium in Pisonianam.* Hinc Gallia illa Cisalpina a vestitu Romano dicta fuit Togata.

A Iulii Cæsaris temporibus ius ciuitatis Romanæ etiam prouincialibus dari coeptum est, Gallis præsertim, Hispanis & aliis, nec vero integris prouinciis, sed singulis hominibus aut oppidis de Cæsare bene merentibus. Vide Sueton. *c. XLII.*

C

Plura

Plura ex inscriptionibus de Hispanorum municipiis adferri possunt. Sic vsque ad Antoninorum tempora ciuitas pluribus in diuersis prouinciis fuit concessa, quibusdam tantum ius Italiae, vt apparet ex *l. de Censibus XV. lib. I. ff.*

Tandem vt *l. XVII. ff. de statu hominum* Vlpianus: *In Orbe*, inquit, *Romano qui sunt, ex constitutione Antonini ciues Romani effecti sunt.* Disputari solet, quis ille Antoninus fuerit: quidam Pium intelligunt, alii Marcum; sed verior sententia, esse Antoninum Caracallam, quia hæc constitutio non vt beneficium lata est, sed vt fiscus augetur, & pater ipsius Seuerus dicitur apud Spartianum *Cap. I.* natus ante ciuitatem omnibus datam.

Nihilominus post Caracallam etiam memorantur nonnumquam in prouinciis mansisse iuris Italici, quod arguit, vel mutatam fuisse Caracallæ constitutionem, vel a quibusdam non acceptum illud Antonini priuilegium, contentis veteri, quo utebantur, iure Italiae, quod immunitatem dabat, suffragia negabat & honores in vrbe capiendas.

Sæpe mentio fit *Proletariorum & capite censorum*, qui quidem ciues erant, sine tamen iure suffragiorum & sine spe honorum adipiscendorum. Hi vero cetera Quiritium iura habebant, connubii, testamenti, patriæ potestatis, & cetera.

CAPVT IV.
DE
IUDICIIS ROMA-
NORVM.

Iudicia antiquitus penes reges erant: & his expulſis primi quoque Conſules exercebant. Poſt crescente republica, cum Conſules omnibus negotiis non ſufficerent, duo Prætores ſunt creati, qui priuatarum rerum iudiciis præſent, Conſules autem curarent publica. Prætorum alius erat *urbanus* ſeu vrbis, alter *peregrinus*: ille inter ciues & ciues ius dicebat; hic inter peregrinos & ciues, aut peregrinos ſolos, Romano tamen imperio ſubiectos. Plures poſtmodum Prætores creati, ſed prouinciarum, qui pro Conſulibus in prouinciis ius dicerent. Circa Sullana tempora auctæ ſunt quæſtiones, & ob id prætorum etiam numerus auctus, qui in vrbe manerent, vt tamen vnus præcipue Prætor vrbis ſeu urbanus vocaretur: de quo multiplicato numero Cic. *pro Murena* & *III. Catil.* conſuli poteſt. Prætor erat præſes iudicii; aſſeſſores eius dicebantur *iudices*, quorum magnus erat numerus, præſertim in *Centumvirali iudicio*, quod ita a numero rotundo vocabatur: quamuis centum quinque ordinario modo, Feſto Auctore, ſæpe plures eſſent, de qua re ad Plinii *lib. I. ep. V.* plura diximus.

Non autem erant iudices perpetui, ſed forte

legebantur ad certam aliquam causam, ne pars litigantium posset suspectos habere. Hinc Cicero *pro Milone c. XVI. Quos mihi diuina quedam fors dedit indices.* Iidem etiam iure iurando adstricti erant ad sincere iudicandum. Meminit iurisiurandi eius Cicero *pro Roscio Amer. cap. III. & Asconius in proœm. Verrin.* Iurabant in leges iudices, vt obstructi religioni iudicarent. Eodem loco agit etiam de fortitione iudicum & subfortitione, si quidam fuissent a reo aut accusatore reiecti.

Iudices pro temporum diuersitate ex diuersis ordinibus lecti. Caius Gracchus, de quo Florus *lib. III. cap. 15.* iudicia equitibus dederat. Sulla solis senatoribus. Post decem annos Aurelius Cotta legem tulit, vt Senatores & Equites Romani, ac Tribuni ærarii (hi plebem representabant) simul iudicarent, atque iudicium conflarent ex omnibus tribus ordinibus. Vide Ascon. *in Diuinat. Verr.* Atque ita mansit per Ciceronis tempora, quod ex Miloniana eius *cap. II. & ex lib. II. ad Quintum Fr. ep. 8. sub finem* constat. *Senatorum, inquit, vrna copiose absoluit: equitum adequauit: Tribuni ærarii condemnarunt.* Ex quibus simul videmus, non promiscuos, sed singulos ordines separatim in iudicio sedisse.

Sententiæ iudicum a quolibet in tabella scribebantur paucis litteris, in quibus A absolutionis nota erat, C condemnationis: si autem causa nondum esset liquida, scribebant N L i. e. Non Liquet: quæ nota ampliationis dicebatur. Vid. Ascon.

Alcon. *in Verr.* de Prætura urbana. De vna paullo ante ex Cicerone diximus. Et hæc de *iudicibus*.

Locus iudiciorum erat forum, vt omnes possent audire, quæ iudicarentur. *Centumuiralia iudicia*, quæ caussas minoris momenti, vt testamentorum, hereditatum &c. habebant, vt ex Cic. *lib. I. de Oratore* constat, & quadrupliciter diuisa erant: Eorum locus erat basilica, vt notis ad Plinii *lib. I. ep. XVIII.* probauimus. Adde dicta *ad lib. I. ep. V.* Vix autem dubium, quin basilica illa Iulia in foro fuerit. Hinc actiones & caussæ forenses appellantur. Erant præterea iudicia, quæ in Senatu agebantur, grauiora scilicet & publica prouinciarum, quando Proconsules aut Proprætore a prouinciis, quas male rexerant, accusabantur. Vid. Plin. *lib. II. ep. II.* & *lib. III. ep. 9.* & in his posteriore tempore sæpe Cæsares præsidebant. Etiam alia interdum iudicia Cæsares ad se in aulam traxerunt. Vid. Plin. *lib. VI. ep. 31.*

Prætor urbanus, qui iudiciis ordinariis in foro habitis præerat, initium muneris sui in albo scripta edicta proponebat, supplendi iuris ciuilibus caussa, secundum quæ edicta ius per annum futurum diciturus esset. Addidit etiam certas formulas, quibus diebus, & qua ratione ac modo a partibus etiam obseruando ius esset diciturus. Hinc quicquid iussit prætor, *edictum* postea vocabatur; & frequens in iure vox, *Prætor edicit*. Si Prætor edictum antecessoris retinebat, vocabatur,

edictum tralatitium. Tandem Hadriani tempore Saluius Iulianus Iureconf. composuit edictum *perpetuum*, quod prætores obseruarent, nec mutarent edicta annis singulis. Perpetui illius edicti fragmenta supersunt satis copiosa, a diuersis edita, ex quibus fragmentis intelligimus, qualia fuerint edicta prætorum. De auctore edicti perpetui vide Eutrop. *lib. VIII. c. 9.*

I. De Accusatore & Reo.

Accusator in vna causa non semper vnus erat, sed poterant plures esse: contra reo etiam permittum plures adhibere defensores, vt vero singuli singulas haberent orationes: quod maxime in grauioribus causis, præsertim iis, quæ in Senatu agebantur, vt ex Plinii *lib. II. ep. 11.* apparet. Præscriptum tempus erat, quot horis vteretur ad dicendum, ideoque clepsydra adhibita in iudicio, quæ tempus definiret. Vide Plin. *lib. I. ep. 23.* & *lib. VI. ep. 5.* Hi accusatores & defensores dicebantur *Causidici*, *Patroni causarum*, & si illustriores essent, *Oratores*, non autem *aduocati*, qui amici erant reorum, rogati, vt reis in iudicio tantum præsentia sua adessent, quorum gratia iudices mouerentur. *Aduocationes* autem erant mora & tempus, quod a iudice petebant, dum amicos aduocarent. Vide, quæ *ad Cicer. ep. 11. lib. VII.* notauimus. Postea cum ex aduocatis talibus

libus quidam etiam defenderent reum, factum, vt aduocatorum nomen etiam caussidicis tribueretur, quod Vlpianus tradit *l. 1. §. 10. ff. de extraordinariis cognitionibus.*

Rei sunt accusati, qui non modo de caussidicis & defensoribus solliciti erant, & amicos aduocabant, verum etiam laudatores quærebant. De laudatione reorum vide quæ ad Cic. *lib. I. ep. 9. §. 8. & 13.* notauimus. Adde Afcon. *pro Scauro sub fin. Laudauerunt*, inquit, *Scaurum consulares no- uem, horum magnus numerus per tabulas laudauerunt, qui aberant.* Habitus reorum erat squalidus, adiunctis lacrimis, vt iudices ad misericordiam mouerent. vid. Cic. *post Reditum ad Quirites cap. III.* vbi sordium & squaloris multa est mentio. Adde *pro Ligario cap. XI.* vbi mutatio vestis memoratur. Adiungi potest Gellius *lib. III. c. 4.*

II. De Legibus.

Magna amplitudo vocabuli legis est, & Latinis auctoribus varia significat. Proprie dicta lex, vt Ateius Capito apud Gellium *lib. X. c. 20.* est, generale iussum populi aut plebis rogante magistratu. Dum dicit *generale*, vult omnes lege obligari debere. Atque ita lex Manilia, quam Cicero oratione defendit, proprie lex non erat, sed potius priuilegium, quia de vno Pompeio agebat. Dum addit *rogante magistratu*, consen-

C 4

sum

sum ordinem requirit, quia nec Consul, neque alius magistratus poterat legem ferre insciente ac inuito populo. Magistratus ergo, Consules, Tribuni, quod legis habere vim volebant, retulerunt ad populum, interrogantes, an velint, iubeant hoc ita fieri. Hinc leges dictæ *rogationes*, i. e. interrogationes populi, de quibus Gellius *d. l. consulatur*.

Nata exinde est distinctio inter legem propriam, quæ ad ius ciuile referenda est, & inter impropiam, de singulorum honore vel iuribus: item inter legem & Senatus consultum, & plebiscitum, etiam populiscitum, quod nomen apud Nepotem in Alcibiade & Epaminonda occurrit.

Senatusconsultum decretum erat a Senatu factum, plerumque in publica causa, cum leges propriæ agant de causis priuatorum. Duplex modus faciendi Senatusconsultum: præcipuus per discessionem, qua in diuersas sententias ibant senatores: vide Hirtium *lib. VIII. de B. G. c. 52.* & quæ ibi notauimus. Alter modus, sed minus frequens, exquirendis sententiis fiebat, vbi consul ab illustrioribus sententiam, quid fieri vellent, exigebat. Cum Senatus consultum scriberetur, quod plerumque vnus hominis honorem respiciebat, amici & fautores illius si senatores essent, aut quicumque volebant ex Senatu, scribendo aderant, eorumque nomina ipsi Senatus consulto inferebantur. Exempla habes in Cælii epistola *ad Ciceronem lib. VIII. ep. 8.* Adde *lib. XV. ep. 6.* Cicer-

ceronis ad Catonem, in fine. Quod autem de
 iis plebs non rogabatur, proprie loquendo leges
 non erant; certo modo autem vim legis habue-
 runt. Distinguuntur in iure secundum aucto-
 rum nomina, qui primi de re vel argumento ad
 Senatum retulerunt. Hinc in Digestis memo-
 rantur Senatusconsulta Tertullianum, Trebellia-
 num, Macedonianum, Sillanianum & Claudia-
 num, Turpillianum, Velleianum, cetera.

Plebiscitum. Scitum est aliquod statutum: inde
 plebiscita, vt Pompeius Festus definit, appellan-
 tur ea, quæ plebs suo suffragio sine patribus ius-
 sit, plebeio magistratu rogante. Gellius *lib. XV.*
c. 27. ex Lælio Felice hæc allegat; *Ne leges quidem*
proprie, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis
ferentibus accepta sunt: quibus rogationibus Patricii
ante non tenebantur, donec Q. Hortensius dictator
eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs statuisset, om-
nes Quirites tenerentur. Vide plura *l. II. §. 8. ff. de*
O. I. & legis, vbi occasio plebiscitorum explica-
 tur, & legis Hortensia simul fit mentio, & caussa
 cur tradita sit, adiicitur hisce verbis: *Quia multæ*
discordiæ nascebantur de his plebiscitis, pro legibus pla-
cuit & ea obseruari lege Hortensia. Et ita factum est,
vt inter plebiscita & legem species constituendi interes-
sent potestas autem eadem esset. Hinc vis obligandi vni-
 versum populum etiam plebiscitis data. Quod
 vero ante legem Hortensiam plebiscita Patricios
 non obligarent, nec pro lege haberentur, hoc
 exinde fuit, quia insciente aut inuito Senatu fue-
 rant

rant facta. Ad legem autem propriam requirebatur, vt quamlibet a Tribuno, plebeio magistratu, rogata esset, Senatui tamen etiam, antequam confirmaretur, vt consensum daret, proponi & exhiberi deberet.

Populiscitum in se plus est, quam plebiscitum, quod vix differt a lege propria, quia populus omnes tres ordines comprehendit. Plebs autem ordo vnus est; saltem Senatorium excludit.

Rogationes sæpe pro legibus ponuntur apud Ciceronem & Gellium *lib. X. c. 20.* Ratio hæc est, quia olim leges magistratu rogante ferebantur, an plebs aut populus, velit, iubeat, hoc vel illud ita fieri. Causa erat, quia in libera republica summa potestas magis apud populum, quam apud Senatum fuit. Postea autem sub Cæsariibus mutata legum ferendarum consuetudo, principibus summam potestatem a populo ad se reuocantibus. Hinc pleræque leges in Digestis & in Codice ab Imperatoribus dicuntur latæ sine mentione populi, cuius iam potestas expirauerat.

I. de Legibus liberæ reipublicæ

aut

non longe post mutatam
republicam latas.

Regum

Regum leges erant imperfectæ; ideoque Senatus Solonis leges petiit ab Atheniensibus, quæ ad Statum Romanum reformatæ a Xviris X. tabulis conscribebantur pro numero Xvirorum. Sequenti anno quæ deesse videbantur, suppleta sunt tabulis duabus, vt XII. fierent, qui fons est iuris Romani, quo hodieque vtimur. Vide Liuium *lib. III. c. 34.* XII tabularum sola fragmenta supersunt. Crescente republica, creuerunt etiam delicta & quæstiones: Inde nouæ leges latæ, quia ex XII tabulis non omnes casus poterant diiudicari. Ex his potissimum memoramus, quæ partim apud Ciceronem occurrunt, partim in ipsis Digestis siue Pandectis. Pleræque harum ab auctoribus denominantur: quædam a materia: v. gr. lex Acilia, repetundarum: Æmilia, sumptuaria: Appuleia de maiestate; alia eiusdem frumentaria: Aurelia, iudiciaria: Calpurinia, de ambitu, & alia repetundarum. Cassia, agraria; alia de damnatis. Cincia, muneralis seu de donis & muneribus. Clodia, frumentaria. Iulia de Sicariis. Papia de peregrinis. Plotia de vi. Porcia & Sempronia, pro tergo & vita ciuium. Roscia, theatralis: Scantinia contra impudicos &c. In Pandectis memorantur Aquilia de damno, iniuria: Cornelia de falsis; alia de Sicariis: Falcidia, testamentaria: Fabia de Plagiariis; alia de Sicariis. Iuliæ leges multæ sunt, repetundarum, maiestatis, peculatus, annonæ, ambitus, de vi publica, de vi priuata. Pompeia de parricidis.

Papia

Papia Popœa, quæ præmia parentibus ob multitudinem liberorum constituit: Mentio eius apud Tacitum, Suetonium, Dionem: adde quæ notauimus ad Plinii *lib. VII. ep. 16.* Voconia de hereditatibus feminarum. Vide Plin. *Paneg. c. XLII.*

Quædam leges, quamuis auctores non ignoti essent, a materia denominabantur. Tales sunt leges agrariæ multæ, de agris populi diuidendis, quæ sæpe causæ tumultus extiterunt. Item leges annales siue annariæ, quæ magistratui certam ætatem præscribent. Leges sumptuariæ, quibus luxuria conuiuiorum cohibebatur. Lex tabellaria, de dicendis sententiis & suffragiis ferendis per tabellas vide Plin. *lib. III. ep. 20. initio.* Leges frumentariæ variorum. Lex de maritandis ordinibus, quæ conuenientiam habet cum lege Papia Popœa. Vide quæ ad hanc ad Plinium notauimus, etiam quæ commentatores ad *Suetonii Augustum c. XXXIV.* Hinc fluxit ius trium liberorum, quod legis vim habebat, si superstites erant liberi: sin minus, indulgeri poterat a Cæsaribus, singulari priuilegio, de quo Plinius *lib. XI. ep. 13. lib. VII. ep. 16. lib. X. ep. 2.* Leges vicefimarum de vectigali vicefima, præsertim ex hereditatibus non necessariis, vide Plin. *lib. VII. ep. 14.* cum notis nostris; & *Paneg. c. XXVII.* Posteriorum Cæsarum leges ex Digestis, Codice, Nouellis notæ sunt.

CAPVT

CAPVT V.
DE
ORDINIBVS ROMA-
NORVM.

Populus Romanus in tres ordines (Stände nostrates vocant) fuit diuifus, Senatorium, Equeftrem, & Plebeium : quibus omnis populus Romanus continebatur.

I. de Ordine Senatorio.

Senatus dictus est a Senibus, qui foli ob fenilem prudentiam in eum legebantur: inde etiam *Patres* appellati, & in allocucionibus, *Patres confcripti*. Vide Salluftium *Catilin. c. VI.* Origo ab Romulo est, qui centum Senes confultationum adiutores legit. Tarquinius Prifcus addidit alios centum, quia ciuitas nunc auetior erat, & plures, qui dignitatem illam tueri poffent. Nihilominus hi posteriores minorum gentium funt appellati. vid. Liu. *lib. I. c. 35.* Pulsis regibus primi Confules, vt interfectorum a Tarquinio Superbo numerum supplerent, fimulque auerent ordinem, trecentorum Senatum fecerunt, teste Liuio *lib. II. c. 1.* Sic Latini tradiderunt: Dionyfius Halicarnaffeus Romulum bis legiffe centum Senatores refert, quem clari quidem viri fequuntur: quod autem in tanto Latinorum fentio non est admittendum.

Tre.

Trecentorum numerus mansit vsque ad Sullæ tempora, licet non constet, quantum numerum fecerit: probabile tamen est supra quadringentos fuisse: quod ita ad Ciceronis tempora seruatum fuit, vt ex *ad Atticum ep. 14. lib. I.* colligitur. Iulius Cæsar nimium auxit numerum, vt vltra nongentos, vt Dio Cassius *lib. XLIII* refert, vel ad millenos, vt Suetonius habet in *Augusto c. XXXV*: in quibus quod multi indignissimi essent (nam peregrinos etiam ex Gallia & aliunde in curiam introduxerat) Augustus ad pristinum numerum & splendorem, qui ante civile bellum fuerat, redegit: aut paullo maiorem esse permisit, vt tamen numerus intra quingentesimum consisteret. Posteriores Cæsares auxerunt aliquando, vt tamen non facile plures, quam sexcenti Senatores essent. Suet. *dicto loco*. Legebantur Senatores ordinatio modo a cenforibus ex ordine equestri, vnde primi Consules supplementum fecerunt apud Liuium *lib. II. c. 1. Adde lib. IX. c. 29. lib. XXIII. c. 23.* Nec vero plebeius Senatus omnino clausus erat, quod infra de consulibus plebeis & Tribunis in plebeio ordine ostendemus.

In prima republica non censu, sed morum integritate fiebant Senatores: vnde de Valerio Publicola primi post eiectos reges anni Consule annales tradunt, adeo pauperem mortuum esse, vt collatis a populo nummis sumptum habuerit sepulturæ. Vid. Eutrop. *lib. I. c. 10.* Postea digni-

dignitatis seruandæ caussa Senatoribus etiam, census fuit definitus, vt qui infra illum possideret, non posset Senator fieri. Census erat duplo maior, quam equestris ordinis, quem Augustus Cæsar auxerat. Suetonius *vita Augusti c. XLI.* hoc docet. *Senatorum, inquit, censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies festerium taxauit, suppleuitque non habentibus.* Supputandi hanc rationem infra de re nummaria Romanorum explicabimus. Vide interim, quæ ad Plinii *lib. I. ep. 19.* notauimus.

Senatores ab equitibus & plebeiis etiam vestitu distincti erant. Ille tunica erat laticlauiâ seu latus clauus. Vnde latum clauum accipere est Senatorem fieri. Sic Tiberius Senatori latum clauum ademisse dicitur apud Sueton. *c. XXXV.* h. e. ex Senatu mouisse. Plinius *lib. XXXIII. c. 1.* sic ordines distinguit. *Annuli, inquit, distinxerunt alterum ordinem a plebe: sicut tunica ab annulis senatorum tantum.*

Senatorum erat sententias dicere, quod *barbare vota* appellant: sicut populi in comitiis ferre suffragia. Nec vero omnes rogabantur, sed tantum principes h. e. si sub finem anni erat, consules designati, deinde aut his nondum designatis, Princeps Senatus a Censoribus lectus. Deinde qui in magistratu erant, rogati sunt, vt ex Prætoribus quidam, quemadmodum in Catilinaria caussa Cicero consul post Silanum designatum consulem rogauit Iulium Cæsarem, tum præto-

rem.

rem. Tribuni poterant etiam non rogati interloqui, suamque dicere sententiam. Arbitrii ergo erat Consul, præter primos rogare, quos vellet: nec in primis semper ordinem, nisi in designato consule, seruasse strictim videtur. Suetonius in *Cesare c. XXI.* refert, quem ordinem Calendis Ianuariis tenuisset, eum per totum annum seruasse. Rogabat autem sententias Consul, tamquam director Senatus: nec vero multos rogabat, sed postquam duæ vel tres dictæ fuerant, reliqui Senatores discessione facta ad hunc vel illum, qui dixerat sententiam, se conferebant, accessu suo illam confirmantes. Hinc est nota formula: *Ire in sententiam alicuius.* Vnde minoris ordinis Senatores, qui nunquam dicebant sententiam, sed sententiæ alterius accedebant, dicti fuere *Pedarii*, ut est apud Gellium *lib. I. c. 18.* quod vocabulum aliquid ignominie videtur habere: res ipsa vero ire in sententiam alterius, per se non erat ignominiosa, sed recepta in plerisque faciendis Senatus consultis, quæ per discessionem fiebant, de quibus supra dictum.

Qui consultabant & sententiam dicebant Senatores, proprio verbo *consere* dicebantur, vide indicem nostrum ad Plinii epistolas. In decretis faciendis dicebant: *Placet aut non placet*, scilicet Senatui. Vide exempli causa Liuium *lib. XXIII. c. 25.* & Sueton. *de claris Rhetoribus c. 1.*

Curia vocabatur vulgo locus Senatus habendi, & memorabilis curia Hostilia sub regibus, qua
incen-

incendio deleta, Sylla eodem loco instaurare illam etiam Cæsar voluerunt, sed fato præventi id opus reliquerunt Augusto, qui Iuliam nominavit. Laudatur etiam Pompeii curia, in qua Iulius Cæsar fuit interfectus, vide Sueton. Quod vero Hostilia angustior esset, quam ut caperet omnem Senatum, in sacris ædibus seu templis Senatus sæpissime congregatus fuit. Sicut Cicero in templo Iouis Statoris Senatum habuit, cum in Catilinam inuheretur. Vide *Orat. I. sub finem.* Et in æde Concordiæ, cum coniurati examinarentur. Vid. *Orat. III. c. 9.* Hæc templa curiæ etiam nonnumquam dictæ. Vide Lampridium in *Alexandro c. VI.* ubi ædem Concordiæ vocat Curiam.

II. de Ordine equestri.

Equites medius ordo erant populi Romani inter Senatum & Plebem: nec tantum militiæ nomen est, verum etiam dignitatis, & altera significatio ex priori manat, quia olim nonnisi digniores illi & splendidiore, e quibus Senatus legebatur, equo militabant. Supra enim diximus de militia Romana, paucos in legione fuisse equites, quod non tantum propter nobilitatem illorum factum, verum etiam propter paucitatem equorum in Italia, cum ager bobus exercebatur, ut hodieque; onera asinis & mulis portabantur, muli etiam iungebantur carpentis, lecticæ ferebantur a seruis; atque ita rarior usus equorum erat.

D

Signa

Signa equitum erant annulus & angustus clavus. Vtroque distinguebantur a plebeis: altero etiam a Senatoribus. Plinius *lib. XXXIII. c. 1.* Annulli distinxere alterum ordinem (equestrem) a plebe, sicut tunica ab annulis tantum Senatuum. Non licebat ergo plebeis gestare annulum, sed equitibus tantum & senatoribus, a quibus equites tunica tantum distinguebantur, quæ Senatoribus erat lati clavi, equitibus angusti. De utraque tunica autem plura infra dicemus de re vestiaria.

Præter ea aliud ornamentum erat equitum lege Roscia concessum, quæ etiam lex theatralis dicitur a Plinio *lib. VII. c. 30.* qua cautum fuit, ne quis in theatris aut amphitheatro in quatuordecim primis gradibus sederet, nisi censum possidens equestrem. Hinc in XIII. sedere est idem, quod equitem Romanum esse. Vide Suet. in *Cæsare cap. XXXIX. in Augusto c. XL. Senecam ep. XLIV.* Censum autem equester erant quadringenta stertia, ut clare definitum est a Plinio *lib. I. ep. 19.* & Horatio *lib. I. ep. I. v. 57.*

Equites Romani non tantum equitibus nascebantur, verum etiam Senatorum filii, antequam in Senatum legerentur, equites fuerunt vocati. Clarum exemplum præbet Pompeius apud Ciceronem *pro lege Manilia c. XXI.* cuius ætas cum longe abesset a gradu Senatorio, res tamen maximas gessit, & triumphum meruit, de quo Cicero: *Quid tam inauditum, quam equitem Romanum triumphare.*

umphare? & paullo post: *Quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex Senatus consulto triumpharet?* Pompeius autem natus erat patre Patricio & consulari.

Diuisi equites erant in vrbanos & rusticanos. Illi domicilium Romæ habebant, & ex iis præcipue legebantur Senatores. Rusticani non tantum rure degebant, verum etiam in municipiis rusticanis. Cicero *pro Roscio c. XV. Quid hoc? Patres familias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis (equestris) ex municipiis rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime seruire, & in prædiis colendis opera plurimum studiique consumere?*

Inter studia equestris ordinis, tam illorum, qui in vrbe viuebant, quam qui in agris & municipiis, erat præcipue etiam conductio vectigalium populi Romani, i. e. reddituum ex prouinciis. Inde ordo publicanorum in equestri ordine fere continebatur. Cicero *pro Planco cap. IX. Flos equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum rei publicæ publicanorum ordine continetur.* Idem *pro L. Manil. c. II. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie litteræ, quorum magna res aguntur in vestris vectigalibus exercendis occupatæ.* Vide plura in illa oratione.

III. de Ordine plebeio.

Plebs tertia pars P. R. proprie loquendo: quamquam abusue populus ipsi plebeii dicuntur,

cuntur, vt apud Suetonium *c. CI.* de Augusti testamento: Legauit populo Romano &c. & Martialem *epigr. XV. lib. VIII.*

Dat populus, dat gratus eques, dat tura Senatus.
Plebei initio durius habiti a patriciis, secessiones fecerunt, quarum notabilis erat facta ad montem Sacrum trans Anienem amnem, nec prius revocari potuerunt in urbem, quam magistratu sui ordinis impetrato, qui plebis causam contra Senatum tueretur. Hi Tribuni plebis sunt vocati, de quibus supra. Vide Liuium *lib. II. c. 32.*

Ingens sic ius adepti plebei: sed his contenti non erant, nisi etiam maiora impetrarent. Impetraverunt connubii communionem lege Canuleia. vide Liu. *lib. IV. ineunte & cap. V.* Impetrauerunt etiam ius consulatum petendi. vid. Liu. *lib. VI. c. 42. & lib. VII. ineunte:* etiam ad Sacerdotia: id est Auguratum & Pontificatum impetratus aditus. Vid. Liu. *lib. X. c. 6.* Magnum etiam ius & dignitas erat, quod plebiscita, de quibus supra, legibus proprie dictis & Senatus decretis, lege Hortensia sunt æquiparata. Accessit, quod summum est, Prouocatio ad populum contra Senatum aut maiores magistratus: vbi populi nomine potissimum plebs significatur, equestri tamen ordine non excluso. Vide exemplum apud Liu. *lib. II. c. 56. sequ.* Impetratum etiam, vt Liuius eodem libro habet, *cap. 56. & 58.* vt tributis comitiis i. e. sine patribus, Tribuni plebis crearentur.

Non

Non ergo plebeius ordo tantum viles homines, aut opifices continebat, sed magnos quoque & præstantes viros, cuius ordinis duo erant summa præsidia, prouocatio ad populum, & tribunatus plebis, quem etiam Imperatores seu Cæsares omnes propter summam potestatem in se ceperunt.

CAPVT VI.
DE
COMITIIS,
feu

de Distributione populi.

Romanus populus varie distributus fuit; præcipue a Seruio Tullio, sexto Rege, quamuis Romulus etiam, etsi ruditer, in hac parte egerat. Huic enim tribuunt tribus & curias in populo institutas. Classes autem & centurias Seruio. *Liuius lib. I. c. 43* videtur vtrumque dare Seruio, Romulo nihil aut parum. Sed forsitan ordinatius Seruius fecit, quod ruditer Romulus instituerat. Nam ipse *Liuius lib. IV. c. 4* Seruio tantum tribuit descriptionem centuriarum classiumque. Hæc distributio licet ob alias etiam causas facta fuerit; præcipuus tamen illius vsus fuit in suffragiis ferendis. Non enim viri-
tim & promiscue omnibus datum est suffragium, neque enim hoc per multitudinem fieri potuit;

D 3

sed

sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam, qui in certa tribu, curia, vel centuria erat. Hinc comitia, qui conuentus populi suffragiorum ferendorum causa erant instituti, diuisa erant in *curiata, tributa, & centuriata.*

Prius ergo vocabula explicemus, quam de ipsis agamus comitiis.

Romulus dicitur apud Dionysium Halicarnasensem in tribus tres & triginta curias populum diuisisse. Seruius Tullius in his quoque mutavit & auxit: addidit classes census agendi causa, & centurias.

Classes populi constituit sex, censu & possessionibus distinctas. In prima classe erant ditissimi, qui absolute *classici* dicti, a quo ritu etiam scriptores classici nominarunt præstantissimos. Vide Gellium *lib. VII. c. 13. lib. XIX. c. 8*: De ipsarum autem classium populi definitio censu Liv. *lib. I. c. 43.*

Curia pro curiatis comitiis erant: quæ vero ut ipsæ curiæ postmodum negligentius sunt serua-
vata.

Tribuum ratio erat certior constantiorque, earumque numerus pro tempore auctus, ut tandem fierent triginta quinque. Diuisa erant in urbanas & rusticas, quarum dignitas mutata fuit successu temporis, & nobilissimus quisque in rustica maluerit, quam urbana scribi, quia quatuor illæ urbanæ libertinis & nouis ciuibus tantum relinquebantur. Nomina tribuum hinc inde ex
scripto-

scriptoribus aut inscriptionibus collegit Carolus Sigonius *de iure ciuium Romanorum lib. I. c. 3.* Vnum addimus, potuisse aliquem in duplici tribu esse, pro vtroque parentum natura & adoptionis genere. Sic Suetonius *de Augusto c. XL.* scripsit: *Fabianis & Scaptiensibus, tribulibus suis die comitiorum singula millia nummum a se diuidebat.* In duabus ergo tribubus Augustus fuit, Fabia & Scaptia, vt Torrentius interpretatur & commentatur. Scaptia Iuliorum per adoptionem: Fabia Octauiorum per naturam. Quo pertinet inscriptio Brixienfis lapidis apud Gruterum *p. 626. 226.*

C. IULIO C. F. FAB. SCAPT, CAESARI
AVGVSTO.

De comitiis ipsis acturi locum prius explicamus, qui olim in vrbe erat in loco fori, qui *comitium* vocabatur, atque ibi comitia curiata olim habita. Idem locus postea suppliciiis destinatus, ibique virgis cæsi. Vid. Plin. *lib. IV. ep. 2.* & damnatorum libri exusti; cuius exemplum habet Tacitus *in Agricola c. II.* Postea, crescente populo, comitia in campum Martium translata sunt, maxime centuriata, quæ amplissima erant. Fuerunt enim comitia vel *curiata*, vel *tributa*, vel *centuriata*, prout populus vel per curias, vel tribus, vel centurias suffragia ferebat. Vid. Gell. *lib. XV. c. 27.* Comitia *curiata*, vt supra diximus, sensim interierunt. Comitia *tributa* verius erant plebis concilia, quia submotis Patribus seu Sena-

tu agebantur, vide Liuium *lib. II. c. 60.* Deinde ad iudicia translata & de multis aliisque causis leuioribus ibidem actum, etiam de exilio absentium, vide Sigonium *de iudiciis lib. III. c. 5. & 14.*

Centuriata comitia erant Romæ nobilissima & præcipua, quibus per clasium centurias suffragia ferebantur. in his enim magistratus creati sunt, Consules, Prætores, Ædiles, Tribuni, Quæstores: a quibus diuersis muneribus, quæ auspiciis distinguebantur (vid. Cic. *lib. VII. ep. 30. ad Curium*) *Centuriata* comitia, etiam Consularia, Prætorialia, Quæstorialia & cetera a magistratu, qui tum creabatur, appellata sunt.

Memorantur etiam *calata* comitia, quæ vero vt Gellius *XL. c. 27.* interpretatur, ipsa erant curiata vel centuriata. Calata enim sunt conuocata, a καλῶ i. e. voco, conuoco: vnde & Calendæ dictæ sunt. Rarum nomen in antiquitate, vt mireris, qui factum sit, quod Iustinianus *Inst. l. II. tit. 10. de testamentis* id nomen reduxerit. Locus comitorum priscis temporibus erat comitium, pars fori Romani. Crescente populo amplior locus quæsitus campus Martius inter urbem & Tiberim situs, qui etiam absolute sæpe campus appellatur. Vid. Cic. *Catil. I. in eunt.* vbi de Consularibus Comitibus agit & *lib. II. ep. 7.* vbi de Quæstoribus. Pars campi, qua digniores constituti erant, *Sæpe* dicta, quorum sæpe fit mentio. Vid. Cic. *pro Milone c. XVII.* Senec. *lib. II. de Ira c. VII.* Distinguebant autem a promiscua turba. Adde Aufont-

Aufonium, *gratiarum actione ad Gratianum c. V.* & quæ ibi notauimus. Nec tantum magistratus in campo creabantur, verum etiam alia acta sunt cum populo negotia, iudicia certa, vt de exilio, aut restitutione exulum: etiam testamenta interdum ibidem publica confirmata.

De candidatis, qui in campo honores expectabant, vel accipiebant, quod candida toga distincti erant a ceteris, dicturi sumus infra capite de Re Romanorum vestitaria.

CAPVT VII.

DE STATV HOMINVM.

STatum hominum Iure Conf. tit. Digest. vocant, qui ita inscriptus est, quando homines iure gentium in ingenuos s. liberos, & in libertos seu libertinos, & tandem in seruos diuiduntur. Idem traditur *Inst. lib. I. de iure personarum, de ingenuis, de libertinis.* Ingenui sunt liberis nati parentibus, & hi tam libertis certo respectu, quam in totum seruis opponuntur.

Liberti sunt e seruitute manumissi. Manumissione autem, vt in §. 3. *Inst. de Libertin.* est, modo maiorem & iustam libertatem assequiebantur, fiebantque ciues Romani, modo minorem, vt tantum Latini iuris essent; infimæ autem conditionis erant, qui *dedititii* dicebantur. Cessarunt deinde pedetentim posteriores ordines, & pri-
mus.

mus, qui libertatem dabat, & ciuitatem Romanam, maxime frequentabatur. Ad hanc autem peruenire non poterant, nisi publica auctoritate, vel prætoris in vrbe, vel propratoris aut præconfulis extra vrbem. Atque hæc dicebatur *manumissio per vindictam*. h. e. virgam, quam magistratus capiti eius, qui manumittebatur, inferebat. Ceteri ordines libertorum inter amicos manumitti poterant, eoque peruenire ad ius Latinum, aut conditionem deditiorum. Vide de hac re quæ notauimus ad Plin. *lib. VII. ep. 16. sect. 4.*

Libertini sunt libertorum filii: atque olim sic distinguebantur, vt libertus esset, qui seruierat, post manumissus. Libertini autem a libertis geniti. Postea autem Cæsarum temporibus sæpe & plerumque in iure Romano, qui liberti dicendi essent, etiam vocantur libertini. Sic Suet. *August. c. XXV.* libertinos milites vocat, qui erant ex seruis facti liberti siue manumissi. Et in *Claudio c. 24. Temporibus Appii Claudii & deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.*

Libertas autem a seruis impetrabatur propter merita & fidelem seruitutem, vt vero in aliis rebus omnibus accedit abusus, ita in hac causa etiam factum sæpe, vt serui pecunia vndecunque collecta libertatem a domino redimerent, quamvis nullis insignes essent meritis, de quo conqueritur Dionys. Halicarnass. *lib. IV. pag. 227.* Quamuis autem plenam ciuitatem liberti assecuti essent, magis-

magisque eorum alii; tamen aliquid intererat discriminis, vt hi non in rusticas tribus reciperentur, sed tantum in quatuor urbanas: nec in senatum legi poterant, nisi post aliquot generationes. Sueton. *Claud. c. XXIV. Latum clauum*, quamuis initio affirmasset, non lecturum Senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit; sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. Quo in ipso tamen reprehenditur a Suetonio, quod male ad exemplum proauctoris Appii Claudii prouocarit. nam etiam apud Liuium *lib. IX. cap. 29* ille Appius reprehenditur, eiusque lectio in senatum vocatur infamis atque inuidiosa.

Tertius status hominum post ingenuos & libertinos erat *seruorum*. Serui a seruando dicti, quia cum bello capti essent, non occidebantur, sed vivi seruabantur ad dura facienda opera. Vide *tot. tit. ff. de Statu hominum*.

Serui variæ conditionis erant, pro ingenio, moribus & arte distincti; qui ingenio valebant, & studiis eruditi erant, hos maxime Romani amabant, iisque utebantur anagnostis, seu a bibliotheca (bibliothecariis) quales Ciceronis fuerunt Tiro & Dionysius fugitiuus *lib. XVI. & V. epist. 9. 10*. De artibus & opificiis seruorum lege Nepotem *Attico c. XIII. Usus est*, inquit, *familia* (sic serui proprie vocabantur, tamquam famulitium) *si vilitate iudicandum est, optima: si forma, vix mediocri*. Namque in ea erant pueri literatissimi, &
nagno.

magnosque optimi, & plurimi librarii. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni.

Distincti igitur serui erant in *urbanos & rusticos*: in illis erant chirurgi, aliptæ, vnctores, symphoniaci, tibicines, supellectilarii, a bibliothecis, anteambulones, ostiarii, atrienses, cubicularii, hortulani &c. *Rustici* serui operibus rusticis destinati erant. Vide de vtroque ordine singularem librum Laurentii Pignorii *de Seruis*. Urbani propter ingenium & mores, & artes mitius tractabantur, etsi aliquot annos cum seruissent, tandem manumissi sunt & liberti facti.

Ad rustica opera adhibebantur ineptiores, & si malitiosi simul essent ac contumaces, vt hoc genus hominum plerumque erat ex barbaris nationibus captum vel emptum, in ergastula detrucebantur, vt compedibus vincti rus colerent. Ergastulum autem erat locus partim subterraneus, superiore tantum loco fenestris paruis quodammodo illuminatus, in quo nocturno tempore iacebant serui; diurno vincti laborabant ruri. Quindecim in vno ergastulo, teste Apuleio in apologia, erant. Ingens numerus ergastulorum in Italia erat, & iam in Sicilia, vbi prædia erant Romanorum. Hinc seruilia bella orta, ergastulis effractis & demptis compedibus. de quibus legatur Florus *lib. III. c. 19, 20*. Hinc Floro ergastularii serui, catenati cultores dicti sunt libro eodem. Lucano vincti fossores, & ipsum ergastulum

lum Martiali. Mitiores autem domini mitius etiam suos seruos tractabant, nec constringebant compedibus. Plinius iunior huiusmodi erat, qui de se *lib. III. ep. 19.* scripsit: *nec ipse vsquam vinetos habeo, nec ibi (in villa, quam empturus erat,) quisquam superest.* Idem *lib. VIII. ep. 16.* qua de morbis & morte seruorum queritur: *Solatia duo: vnum facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos iam liberos perdidit) alterum, quum permitto seruis quasi testamenta facere, eaque, vt legitima, custodio. Mandant rogantque, quod visum: pareo ocyus: suis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. Nam seruis respublica quedam & quasi ciuitas domus est.*

Etiam genus sæuitiæ in seruos erat *inuasio litterarum in fronte*: vnde per iocum hos seruos Plautus *litteratos* vocabat: vt, si fugerent, cognosci vbique & retrahi possent. Constantinus autem M. crudelem hunc morem lege lata sustulit, quæ est *l. II. Cod. Theod. de Pænis*, qua prohibetur, in facie serui vel damnati scribere, quia facies ad similitudinem pulcritudinis cœlestis sit figurata.

CAPVT VIII.

DE

STVDIIS ROMANORVM.

Dignum & hoc argumentum est, vt cum cura pertractetur, quia ex studiis liberalibus magni-

magnitudinem, suam Romani acceperunt, nec sine illis tantum imperium vel acquirere vel conseruare potuerunt. Ante Punica bella non admodum colebantur: circa illa, autem ingenia Poetarum, historicorum, & tandem etiam oratorum se protulerunt. Non historiam persequemur, sed Romanorum adolescentum educationem.

Romanis sic vsu receptum erat, vt studia litterarum cum armis coniungerent, a prima ætate in litteris instituti: a toga virili, quam plerumque decimo septimo ætatis anno accipiebant, exerciti etiam rebus bellicis, quamuis pronamente in pacis studia & ciuilem vitam inclinarent. Vnde si Caium Marium excipias, nec vero hunc felicem reipublicæ, sed ingentium malorum auctorem; vix quemquam illustrium Romanorum reperias, quin aut vtraque, vel alterutra arte excelleret, neutrius saltem rudis esset.

Pueritia exigebatur Græcis litteris, quæ apud ipsos erant, quod nobis sunt Latinæ, custodes & magistræ omnis melioris doctrinæ ac eruditionis, hac lingua philosophiam ac rhetoricam discebant. Hac declamabant antequam Latino se rhetori traderent. Felici consilio! quia experientia comprobatum fuit, qui patrium sermonem prius excoluerint, quam Latinum, qui apud nos in Græci locum succesit, nunquam ad veram & solidam eruditionem adspirare potuisse. Præcipuum illorum studium erat eloquentia, ad quam cetera dirigebantur, quia in curia, apud populum,
& in

& in foro ad iudices omnia agebantur Latinis orationibus. Huic vero discendæ Græcis litteris, etiam philosophia & iuris prudentia opus erat. Græcam linguam vt probe addiscerent, sæpe quasi paruuli in Græciam aut Græcam coloniam mittebantur, vt sermonem vna cum disciplinis arriperent. Maxime legebant historicos Græcos propter multiplicem vsum, quia & res & exempla, & varios casus inde cognoscerent, quibus opus est in eloquentia. In his vrbibus erant Athenæ, Apollonia ad mare, Rhodus, Mitylene, & aliæ in Asia: quibus Masilia Galliæ, Phocœensium Græcorum colonia, accessit, quo multi libentius filios, quam Athenas miserunt, cuius rei causa Tacitus *Agricola c. IV.* tradit, quod statim paruulus sedem ac magistrum studiorum habuerat, locum Græca comitate & prouinciali parsimonia mistum ac bene compositum. Exemplum eloquentiæ discendæ sub rhetore quodam Latino præbet Plin. *lib. III. ep. 3.* quæ digna est, vt legatur, relegatur, qui scholam eiusmodi poscit, eumque præceptorem, a quo mores primum, mox eloquentiam adolescentes discant. Adde *lib. VI. ep. XI.* qua dicit, nihil publice lætius esse, quam nobiles iuuenes nomen & famam ex studiis petere, quod ibidem ad eloquentiam est accommodatum. Post annum virilis togæ, qui fere septimus decimus ætatis erat, in bellum mittebantur Romanorum filii, etiam illi, quibus animus non esset ad militiæ dignitates enitendi; vt vsum rei mili-

militaris oculis cernerent, ne postea Proconules aut Proprætores militibus contemptui essent, si numquam castra vidissent. Vt adeo inter Romanos nemo fuerit nobilior, qui non æque armis, quam litterarum studiis exercitus esset. Nec studia in castris quiescebant, sed commendati claro alicui duci exemplo discabant & contubernio, quam bene armis cum litterarum conueniret studiis. Nam studia & duces, quod de Cæsare constat, etiam minores, Tribuni & Centuriones, ut Plinius ipse *lib. I. ep. 10.* inter arma etiam prosequabantur. Domum regressi ex militia, quibus animus non erat illam persequi, eloquentiæ Latinæ se magis, quam antea, mox reipublicæ dabant, & honoribus petendis: vbi a quæstura ad summum gradum Consulatus progressu temporis contendebatur. Nec minus in prouinciis Romana studia sunt exulta, quod scirent, sine illis ægre prouinciam seruari posse. Sic in Hispania, Gallia, Britannia, ut colonias Romanas bene multas acceperunt, ita etiam scholas & officinas litterarum. Hoc curæ fuit Sertorio, ut Oscæ scholam pro Hispanorum filiis institueret, quæ Græcis & Latinis litteris erudirentur, cum in Romanos Hispaniam concitaret, amaretque. Fuerunt in eadem natione Corduba, Italica, Bilibis, & quæ ab Augusto nomen trahebant, claræ omnes litterarum studiis. In Gallia Durocororum Remorum, Augustodunum Æduorum, item Lugdunum & Visontio, & Burdegala, quod

ex

ex Eumenii panegyrico & Aufonio aliisque constat, florentissimæ Musarum sedes.

Ceterarum prouinciarum status intelligi & suppleri potest maxime Britannico, de qua gente Tacitus *Vit. Agric. c. XXI. Iam vero*, inquit, *principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre* (cœperunt) *ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent.* Similia de Hispanis tradit Strabo *lib. III.* Sic factum, cum principum filii in prouinciis Romanis studiis moribusque essent imbuti, nollent ad pristinum squalorem relabi, sed Romanis potius parere, qui æquum & iustum imperium præ se ferebant, quam barbara & auita uti libertate maluerunt. Ex hac prouincialium scholarum consuetudine est illud, quod supra diximus, plus Romanos litteris ad conseruandum imperium vsos esse, quam armis & legionibus.

CAPVT IX.

DE

LVDIS ROMANORVM.

Magna pars antiquitatum Romanarum occupatur Ludis & Spectaculis. Ludi erant festi dies, quibus spectacula populo edebantur: & ipsa spectacula ludi dicta. His Romanus populus maxime delectabatur. Suberat & alia causa, quod putabant, Deos ludis placari. Vide Cic. *III. Catil. c. VIII.*

E

Varii

Varii generis erant: antiquissimi ludi Romani, de quibus ad Eutrop. *c. l.* aliquid diximus, sunt, qui ipsos *Circenses* putant fuisse. *Circenses* ergo ceteris antiquiores, ut Livi^{us} testatur *lib. VII. c. 2.* dicebantur a Circo, qui maximus cognominatus est, ad differentiam aliorum: in rotundo enim urbis spatio curribus certabant, circa metam septies currendo ita, ut ad illam non offenderent. Vide interpretes *ad odam l. Horatii*. Numerus dierum incertus: Ciceronis ætate quadriduum his dabatur: *Philippic. II. c. 43.* Plures postea dies videntur Circensibus dati, quia Plinius *lib. IX. ep. 6* omne hoc tempus dicit, quo sane plures dies significantur. Vanitatem Circensium ex eadem Plinii epistola cognosces. *Miror*, inquit, *tot millia virorum tam pueriliter idemdem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla: nunc fauent panno; pannum amant.* Pannum dicit tunicam ex panno certi coloris factam, quo in quatuor factiones, qui Circensibus certabant, diuidebantur. Factiones a coloribus dictæ, Veneta, Prasina, Alba, Russata: & secundum has etiam studia populi diuidebantur, & sæpe mordicus inter se de fauore factionum decertabant. Exempla Circensium sunt apud Suetonium *Iulio cap. XXXIX. Calig. c. XVIII. Ner. c. XXIX.* Factionum exempla apud eundem *Calig. LV. Vitell. XIV.* & in multis inscriptionibus.

I.Lu-

I. Ludi Scenici.

HII Ludi sunt vel *Comædia*, vel *Tragædia*. A Græcis originem habebant, quorum noti sunt Comici, Tragicique Poetæ. Quando apud Romanos receptæ, supra ex Liuii *lib. VII. c. 2.* indicauimus.

Erat *comædia* vel *vetus*, vel *noua*, sic apud Græcos Romanosque distincta. Illa erat licentior, dicacior, impudentiorque: hæc modestiæ plus præ se ferebat. Vide de distinctione Cic. *de Off. lib. I. c. 29.* Horat. *lib. I. Satyr. IV. incunt.* Quamvis autem hæc modestior, elegantiorque esset, tamen etiam postea ex veteri aliquid admixtum fuit, præsertim in Atellanis, quas vocabant, *comœdiis*, quod dixerunt *exodium*. Vid. Liui. *lib. VII. cap. 2.* Sueton. *Tib. CXLV. Cal. c. XXVII. & Ner. c. XXXIX.*

Locus erat theatrum distinctum forma ab amphitheatro. Plura theatra erant ab autoribus nominatum distincta, vt Marcelli, Suet. *August. c. XXIX.* Pompeii, *ibidem c. XXXI.* Scauri, apud Plinium *lib. XXXVI. c. 15.* Curionis, *ep. X. Cælii ad Cic. lib. VIII.* Multa vanitas in theatris, vt Cicero etiam *lib. VII. ep. 1.* ostendit, multa impietas, ob quam *comœdiæ* præcis Christianis detestatæ sunt. Tertull. *de Spectac. c. X. Theatrum proprie sacrarium Veneris est.* Adde Minuc. Fel. *c. XXXVI.* Lactant. *lib. VII. c. 20, 22.*

Tragædia a *comœdiis* argumento & stilo distincta.

stinguuntur. Comoediæ personas habent vulgares, dicendi genus humile, quod conueniat plebeiis. Soccis etiam utebantur, vt agiliores essent. Tragœdiarum autem argumentum triste, quia regum & principum casus funestos proponunt, & quidem stilo grandi atque sublimi, vt magnates loqui decet. Cothurnis etiam personæ agebant, vt maiores & quasi ex heroum sæculo apparerent.

II. Ludi venationum.

Venationes erant etiam ludorum genus, non in siluis, sed in vrbe exercitæ. Vndique conquirebantur belluæ ex Africa & Asia, & spectante populo conficiebantur. Vide Cic. *lib. II. ep. II.* & *lib. VIII. Cæl. ep. 2.* Suet. *Calig. c. XVIII.* Damnatos etiam in ludis huius generis obiciebant belluis, qui *bestiarii* inde dicti. Cic. *in Vatin. C. XVII.* Senec. *II. de benefic. cap. XIX.* Addita nonnumquam his venabula, vt, si possent, se a faucibus belluæ defenderent, illaque interfecta a reatu absoluerentur. Hunc ludum bestiariorum Seneca *ep. LXX.* vocat.

III. Naumachia ludus.

Nauigationes etiam ludicæ, illæ, quæ in speciem belli, non in mari, sed in vrbe, aut iuxta illam in effosso lacu editæ: de quibus sæpe Sueton. *Cæl. c. XXXIX. & XLIV.* vbi edidisse *naumachias*

machix spectaculum dicitur. Et *Augusto c. XLIII. Nauale*, inquit, *prelium circa Tiberim cauato solo edidit.* Et *Domit. c. IV. Edidit nauales pugnas pene instarum classium, effosso & circumstructo circa Tiberim lacu.*

IV. Ludi gladiatorii.

OMnium nobilissimi ludi erant, quibus gladiatorum paria multa in amphitheatro (olim etiam in foro & vicis) edebantur. Hoc ludorum genere maxime Populus Romanus delectabatur, ita constanter per sæcula seruato, vt ægre Christianis temporibus aboleri potuerit. Erant autem *gladiatores* vilissimi homines vel ex captiuis ad hoc studium allekti, vel si ex ingenuis essent, propter perditos mores & decoctam rem familiarem compulsi se lanistæ vendiderunt. *Lanista* autem fuit, qui docebat in arte gladiatoria, ipsique rursus magistratibus iam exercitatos gladiatores vendebant, vt in publicis ludis centum aut ducenta paria ad pugnandum sisterentur.

Locus vbi docebantur, *ludus* dictus singulari numero, *ludi* autem plurali sunt ipsa spectacula. Locus vbi pugnabant, vel forum vel vicus olim erat, cum in funeribus tantum gladiatores exhiberentur. Vide *Liuii epitom. XVI.* Postea hiludi in amphitheatro sunt editi, circumcirca gradatim sedentibus, qui spectabant. Medius locus *cavea* dictus, etiam *arena*, quia arenis congestus erat. Ante meridiem armis lusoriis, id est

lignis pugnabant: post meridiem decretoriis, id est acutissimis & ad letalia vulnera paratis.

Quando sic paria componebantur, non ante spes liberationis erat, quam aduersario interfecto: sed ne tunc quidem semper missio secuta est, sed victor interdum cum alio recente componebatur. Signa erant *pollicem premere*, aut *conuertere*. Pressus populi pollex signum gratiæ erat & liberationis, conuersio pollicis, signum, quo populus cadentem interfici iubebat.

Varia genera erant gladiatorum pro armorum diuersitate. Quidam dicebantur *Thraces*, alii *Mirmillones*, alii *laquearii*, qui cum secutoribus componebantur: alii *hoplomachi*: de quibus omnibus rebus præclare & copiose scripsit Lipsius in *Saturnaliis*.

Mirandum, quod tam sæuus & crudelis mos tam impense a cultissimo Romanorum populo fuerit amatus & in summis habitus deliciis. Cicero quidem *lib. II. Tusc. Q. cap. XVII.* excusat, quod tali spectaculo iuuentus ad fortitudinem bellicam animetur, præsertim si noxii & perditii aut damnati etiam adhiberentur. Verum hæc non sufficiunt ad moris crudelitatem mitigandam, cum impium & inhumanum sit etiam iusta supplicia de fontibus fumere oblectationis causa, etsi fortitudo virtus est, uti est, non ex malis & vitiis nutrimentum suum habere debet. Præmium gladiatorum, qui aliquot congressionibus bene pugnauerant, *rudis* erat seu *virgula*, quæ signum libera-

libera-

liberationis erat, ex ludo gladiatorio. Hinc dicebantur *rude donati*, apud Horat. *lib. I. ep. 1. ineunt.* & Ouid. *lib. II. amor. eleg. 9.*

Tutaque deposito poscitur ense rudis.

qualis illa, & cuius arboris virgula fuerit, non satis expressa est. Cic. *pro Rosc. Amer. cap. VII* palmæ mentionem fecit. *Plurimarum, inquit, palmarum vetus ac nobilis gladiator.*

Mille sunt translationes & loquendi formulæ apud Latinos ex ludis petitiæ gladiatoris, vt sunt *Petitiones obiectas vitare, declinatione corporis effugere.* apud Cic. *I. Catil. cap. VI.* vt autem *petere* gladiatorium verbum erat, sic etiam *repetere*, hoc est dictum geminare ap. Lactant. *lib. VI. cap. XX.* Vnde in cæde Caligulæ signum erat & tessera: *Repete, recipe ferrum.* Adde Cic. *lib. II. Tusc. Q. cap. XVII. pro Sext. cap. XXXVII.* Tales formulæ etiam erant: *Hoc habet*, aut simpliciter *Habet*: item *Loco motus est*: item *componere paria.* Vide quæ ad Prudent. *Psychomach. v. 53.* notauimus, & ad Cic. *lib. II. ep. VIII.*

Tam inueteratus hic mos tam in vrbe, quam in prouinciis fuit, vt ægre a Christianis etiam imperatoribus tolli potuerit. Vide Prudent. *lib. II. aduersus Symmachum sub fin.*

CAPVT X.
DE
VESTITV ROMANO-
RVM.

IN vestibus Romanorum præcipua & quasi propria erat, eaque exterior, quæ *toga* vocabatur, vnde Romani absolute *Togati* dicti apud Liv. lib. III, 52. Senecam de beata vita c. XXIV. & gens *togata* apud Virg. *Aeneid.* II. v. 286. Scholiastes *Persii ad Satyr. V.* v. 14. ita describit: *Toga est purum pallium, forma rotunda & fusiore, atque inundante sinu, de subdextro veniens, supra humerum sinistrum ponitur.* Varius togæ vsus habitusque: brachium vtrumque tegebat, dextrum vero exerebatur, vbi opus fuit, viris maxime: non primo togæ anno, quo per modestiam non licebat, vt ex Cic. *pro Cælio c. V.* constat. Sinum ex toga faciebant, vnde Tibullus lib. I. *eleg. VII.*

Effluit effuso cui toga laxa sinu.

Ad togam etiam pertinet *cinclus gabinus*, de quo Seruius ad *Aeneid. VII.* v. 612. *Erat toga sic intergum reiecta, vt vna eius lacinia reuocata hominem cingat.* Vtebantur toga Romani ciues, cum in publicum prodirent, pacis tempore: in bello utebantur *sago*; etiam in vrbe, cum metus aut tumultus erat bellicus. *Sagum* autem erat vestis brevis angustiorque, agilitatis causa factum, hinc dicti *sagati* Cic. *Philipp. XIV. c. 1.*

Mate

Materia togæ erant lana pura, sine colore ad-
scititio, ideo sæpius erat propter adspersas for-
des lauanda a fullonibus, præsertim si munditiæ
quis studiosus esset. Candidatorum autem *toga*
cretata fuit, vt a ceteris dignoscerentur: vnde
cretata ambitio apud Persium *Satyr. V. v. 177.* A
creta fiebat toga splendidior. inde dicta *toga can-*
dida: v. gr. Ciceronis oratio in toga candida a-
pud Asconium, quia Candidatus eam habuerat.

Signum erat toga ciuis Romani, qua post ex-
actam demum pueritiam utebantur. Hinc for-
mulæ sunt: *Togam virilem sumere, officio togæ vi-*
vilis interesse, apud Plin. *lib. I. ep. IX. lib. X. ep. 112.*
Pueri autem erant *prætextati*, hoc est veste præ-
texta induti, antequam a prætore solenni ritu
togam acciperent, & ciues scriberentur. Toga-
rum differentia ratione dignitatis hominum erat.
De vulgari iam diximus: Magistratum toga pur-
pura prætexta erat: Senatorum itidem & equi-
tum togis aliquid additum, quod *latum* vel *angu-*
stum clauum vocabant. Præterea mentio fit *togæ*
pictæ & *palmatæ*, triumphales vestes, quæ regi-
bus etiam dono mittebantur. *Pictæ* id est acu pi-
ctæ: *palmatæ*, quibus palmæ victoriæ signa erant
intextæ. Vide Liv. *lib. XXX. c. 15. lib. XXXI. c. 11.*
vbi tunica palmata eadem dicitur cum toga picta.
Adde Aufonii *paneg. c. XXII.* & quæ ibi notauimus.

Prætextata toga erat magistratum & Sacerdotum
seu Augurum, Liv. *lib. XXXIV. c. 7.* *Purpura viri*
vsentur prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi

nostri prætextis utentur, cetera. De prætexta Sacerdotii Cicero Augur *Philipp. II. cap. 43. Cur non sumus prætextati?*

Lena, peregrina vestis, etiam a Romanis recepta Virg. *Aeneid. IV. v. 262.*

- - Tyrioque ardebat murice lana
demissa ex humeris - -

In sacris etiam adhibitam lanam testatur Cicero de *Cl. Orat. c. XIV. cum Consul sacrificium publicum cum lana faceret: quia erat flamen simul Carmentalis.*

Synthesis maxime in Saturnalibus, sæpe eius mentio fit apud Martialem, *lib. XIV. ep. 1.*

Lacerna, proprie erat vestis militaris, quod ex Ouid. *II. Fast. v. 745.* apparet. Ciceronis ætate nondum in urbem gestata, quod Cicero Antonio obiicit *Philipp. II. cap. 30.* post assumpta pluviarum causa. Plin. *lib. XVIII. c. 25.* & in alios usus, vide Martialem *lib. XIV. epigr. 137.*

Penula itinerarium vestimentum erat, quod ex Ciceronis *Orat. pro Milone c. X.* apparet. Serò in urbem inducta, quod Iuuenalis *Sat. V. v. 7, 9.* probat.

Tunica, pressa vestis, & corpori adstricta, etiam interior sub toga. Quamquam ipsa quoque distinguebatur pro multiplicatione sui in interiorem & exteriorem. Vide Suet. *Aug. cap. LXXXII.* Valerium Max. *lib. VII. c. 4.* Huic maxime addebatur, quod de lato clauo & angusto supra diximus. His enim ordines Romanorum distinguebantur, Senatores ab equitibus, equites a ple-

plebeiis. De quibus supra in ordinibus.

Vestis militaris erat *sagum* vel *sagulum*, quia breuius erat agilitatis causa. Dictum supra, non in castris tantum, sed in vrbe quoque tempore tumultus eius vsum fuisse. Ducis vestis exterior erat *paludamentum*: vnde *paludatus exire* dux seu imperator dicebatur. Vide Cic. *lib. XV. ep. 17.* Flor. *lib. IV. c. 2.*

Vestis feminarum propria erat stola & palla.

Stola erat tunica mulierum vsque ad talos siue plantas demissa, vid. Cic. *Philipp. II. c. 18.*

Palla erat superior mulierum vestis stolæ superaddita, quam Virg. *Aeneid. XI.* prolongam dicit. Adde ibidem Seruium. *Pallium* autem virorum erat in Græcia, & philosophorum.

CAPVT XI.

DE

FVNERIBVS ET SEPULTVRA ROMANORVM.

Romani vt plurimum mortuos cremabant: reliquias autem, id est cineres & ossa, fidili vrna posuerunt in sepulcro: etiam *cippos* erexerunt seu marmora, quibus nomen & honores defuncti cum nomine eius, qui posuerat, inscripserunt. Pauca gentes aut familiae erant, quibus concessa fuerat defossio integri corporis, vt gens Cornelia erat, ex qua Sulla, ius talionis veritus.

ritus, quod C. Marii cadaver eruerat, testamento contra consuetudinem gentis cremari se iussit, vide Plin. *lib. VII. c. 54.*

Ritus combustionis erat, ut rogos exstrueretur, cui defuncti corpus in lecto imponebant, cum aromatum odoribus aliisque pretiosis, quæ defuncto cara fuerant. Tum post factam conclamationem postremam aliquis agnatorum face rogam accendit. Quæ reliqua erant ex busto cineres & ossicula urnæ indita in sepulcro vel monumento condebantur, ut modo diximus. De pretiosis, quæ rogo iniiciebantur, notes dicta fuisse *munera*, ut apud Statium *lib. III. Silu III. v. 56.* De toto ritu vide Suet. in *Iul. cap. LXXXIV. sequ.* de funere Iulii Cæsaris. Adde Plin. *lib. IV. ep. 2. & lib. V. ep. 16.* Deductio funeris peracta fuit etiam certis ritibus, quorum Cicero meminit *pro Milone c. XXXII*, caruisse eo honore Clodium, qui sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, amustus fuerit. Vide quæ ibi notauimus & Liv. *XXXIX. c. 46.*

Imagines etiam maiorum præferebantur, de quibus Horat. Epod. VIII.

Funus atque imagines

Ducant triumphales tuum.

Cantus & lamentationes erant nænix: de quibus etiam Suetonius in funere Cæsaris.

Ludi funebres in memoriam & honorem defunctorum editi, præsertim gladiatorii, vide Liv. epitom.

epitom. XVI. Valer. Max. lib. II. c. 4. & quæ nos ad Cic. lib. II. ep. 3. notauimus.

Laudatio Funebri erat oratio parentalis ex rostris a proximo agnatorum habita. Vide Suet. *Inl. cap. VI. Plin. lib. II. ep. 1. §. 6. cum notis nostris. Epula* etiam post ludos data publice, & distributæ carnes, quæ visceratio dicebatur, Liv. *lib. XXXIX. cap. 46. P. Licinii funeris causa visceratio data, & gladiatores centum viginti pugnauerunt, & ludi funebres per triduum facti.*

Inferia, vt Festus definit, erant sacrificia, quæ diis Manibus inferebant: non tantum exequiarum die, sed anniuersariis etiam sacris ad sepulcrum repetebantur.

Sepulcra vt plurimum ad vias erant regias, vt viatores etiam titulum legerent, & memoriam defuncti conseruarent. Vide Nepotem *extremo Attico*, quia iuxta viam Appiam ad quintum lapidem sepultus fuit.

Alia exempla Ioannes Kirchmannus, qui fufe de funeribus Romanorum scripsit, *lib. II. c. 22* adfert, de via Aurelia, Flaminæ, Lauicana, Laurentina, Ostiensi, Prænestina, Salaria, Tiburtina. *Area* quoque sepulcrorum erat, certa pedum mensura descripta & consecrata. Vide Cic. *Philipp. IX.*

Corollæ quoque sepulcris adhibitæ, quod præsci Christiani auersabantur, posteriores autem admiserunt. Vide quæ ad Minuc. Fel. *cap. XII.* notauimus.

CAPVT

CAPVT XII.
DE
CONSECRATIONE
PRINCIPVM.

ROmani Imperatores bene de republica meriti, post mortem in numerum deorum certis ritibus relati, atque *Diui* appellati sunt. Exempla passim apud Eutrop. *lib. VII. c. 5.* de Augusto: *Moriens Diuus appellatus est. & c. 8.* de Claudio: *Post mortem consecratus est, Diuusque appellatus. c. 13.* de Vespasiano: *Inter Diuos relatus est, quod cap. 14.* de filio etiam repetitur. *lib. VIII. c. 2.* de Nerua & *c. 2.* de Traiano, eadem verba leguntur: *Inter Diuos relatus est.*

Idecirco templa eis exstructa, flamines constituti, quorum passim mentio in inscriptionibus. Non semper vero id ex vera deuotione factum, sed aliis de causis politicis, quas detexit Plinius *Paneg. c. XI* Neruæ consecrationem a Traiano factam inde separans. *Quem tu, inquit, lacrimis primum, ita vt filium decuit, mox templis honestasti: non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicauit calo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis numen induceret: Claudium Nero, sed vt irrideret; Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille, vt Dei filius, hic vt frater videretur: tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed quia Deum credis.*

Ritum

Ritum consecrandi accurate Herodianus descripsit *lib. IV. c. 2.* Ceream imaginem consecrandi Principis in vestibulo palatii lecto eburno ac vestibus aureis instrato impositam, quasi ægrota-
ret, per septem dies omnium conspectui patuisse. Deinde ubi iam visus diem obiisse, lectum nobilissimos viros tulisse in forum, hymnos cantantibus pueris & feminis nobilissimis. Quibus peractis tulisse lectum extra urbem in campum Martium & rogo imposuisse singulari ratione constructo, factisque circa illum ludis equestribus, faciem illatam esse a successore principe. Mox ex cellula rogi (nam in partes distinctus erat) aquilam emissam esse, quæ vulgo crederetur animam principis in cælum deferre. Ex eo tempore defunctum, pro Deo habitum cultumque fuisse templis, puluinaribus, flaminibus.

Nec tantum ipsi imperatores sic honorati fuerunt, verum etiam angustæ feminæ, vxores, matres, sorores principum, cuius rei exempla multa in nummis antiquis præstant, cum inscriptione CONSECRATIO & appellatione DIVI, vel DIVAE: apposita est templi figura aut aquilæ, aut in feminarum consecratione sæpe pavonis.

Consuetudo ita inualuit, vt vix sub imperatoribus Christianis primis abrogari posset, quamuis illi maxime abhorrent. Putabatur enim pars maiestatis esse & honoris, qui principibus deberetur. Sic & Eutropius de Iouiano, Christi sacris

cris addictissimo Principe *lib. X. cap. 9.* dicit: *Benignitate principum, qui ei successerunt, inter diuos relatus est.* Quod an ita factum fuerit a Valentiniano & Valente, non leuis caussa est, cur dubitemus. Cautius idem historicus *c. 4. lib. X.* de Constantino dixit: *Inter diuos meruit referri.*

APPENDIX
DE
RE ROMANORVM
NUMMARIA.
ET
INSCRIPTIONIBVS.

Resnummaria duplici modo considerari potest, generali, qui valorem doceat monetarum, & rationes, quibus vtuntur scriptores veteres, quo possimus cum nostris nummis conferre, & ad illorum pretium exigere. Radix huius rei est cognitio *assis* Romani, exiguae monetae, quae vix integros tres nummos (*Psennige*) vt nos vocamus, valebat. Hinc compositus *sestertius*, quasi sesquitercius, id est asses duo & dimidius.

Sestertium autem neutro genere erant mille sestertii. Atque his maximas summas per tonnas & milliones numerandas describunt, maxime si aduerbialiter loquantur. nam alia ratio est, si per nomina

nomina numeralia id efferunt. Sestertios etiam nummos sæpe vocant absolute.

Quatuor sestertii faciunt *denarium*, id est denos asses, qui si argenteus est, *drachmam* pondere valet. Sæpe denarii mentio est, etiam in facris, ubi dicitur diurna merces fuisse operarii. Nonnumquam denarii plus, quam decem asses voluerunt, quod non obscure colligitur ex Tacit. *l. Annal. c. 17*, ubi milites queruntur, quod singuli denis in diem assibus animum & corpus æstiment, postea addit; vt singulis diebus denarium impetrarent.

Solidus est noua moneta posteriori sæculo in vsu, ita dictus, quod ex solo auro constaret, inuis nihil haberet vilioris metalli. Non enim argenteus dabatur solidus, sed aureus fuit tantummodo, vt copiose Gronouius probauit *de Sestertiis*.

In legibus Romanis eius mentio crebra, sed posterioribus. Vlpianus *lib. 2. §. Hoc autem. ff. de fugitiuis: Multa centum solidorum statuta in magistratu*. Et Macer de Seuero & Antonino Caracalla *l. 34. ff. de Iure fisci: Quingentos solidos fisco inferre iussus es*. De valore solidi non vna est sententia, nec ferri facile vna potest pro diuersitate temporum. Aliquando & plerumque solidus & aureus idem erant, vt Briffonius *de verborum significatione* probauit. Aliquando & differentia intercessit, vt solidus maior esset, quam aureus. Nec *aureus*, quod nomen antiquius est, quam solidi,

F

sem-

semper idem valuit, sed pro arbitrio imperantium comparatio inter aurum & argentum, nunc hoc vel illo modo constituta fuit. Olim vt Gronouius *pag. 365.* probat, *XVII.* denarii faciebant aureum. Dio Casius *Lib. LV. XXV.* denarios requirit ad aureum. Tempore Arcadii & Honorii, vt est *l. vn. C. de collatione æris*, constitutum est, vt pro viginti libris æris vnus auri solidus reddatur. Casaubonus *ad Lampridii Alexandrum cap. XXXIX* dicit, solidum pondere duas drachmas æquasse, & ibidem satis luculente probat. Quod si est, duplo maior erit solidus, quam illo tempore de quo Gronouius loquebatur. Quod posteriores vero per solidos numerabant, veteres fecerunt per sestertios aut sestertia, iisque maximas etiam summas exprimebant. Id vero diuerso modo fiebat, in numerali voce obseruato. Si enim numerale forma nominis dicendum erat, addebantur *sestertia* plurali numero, aut si millia adderentur, genitiuo sestertium, aut quod vsitatus erat nummum. Nummus enim & sestertius sæpe idem sunt, v. gr. Plinius *lib. XXXIII. c. 2.* ad equestrem dignitatem requirit censum sestertia quadringenta, i. e. 12000 thaleros graues. Iunior Plinius *lib. I. ep. 19.* municipi & condiscipulo, decurioni Comensi, & propter id officium non minus quam centum millia possidenti offert ad implendas equestres facultates trecenta millia nummum, h. e. trecenta sestertia.

Alia ratio est numerandi per aduerbia numeralia,

ralia, quinquies, decies, vicies, quadragies & cetera. Tum enim, si sestertia in neutro vsurpantur cum aduerbio, centenarios numerus subaudiendus est, ita vt decies sestertium, recto & nominatiuo casu, singularique numero sint 25000. thaleri. Quadragies sestertium tonna auri, vt vocant. Sexagies tonna cum dimidia: Centies sestertium, duæ tonnæ cum dimidia. Quadringenties sestertium, decem tonnæ siue millio. Millies sestertium 25. tonnæ siue milliones duæ & dimidia.

Libra nomen etiam occurrit & *pondo*. Pondo & libra idem, si vero junguntur, aut pondo alii monetæ adiicitur, tum vertenda vox *am Werth und Gewicht*, de quibus plura tradit Gronouius *d. l.* *Libra* autem argenti eodem interprete sunt centum denarii seu quadringenti sestertii. *Libra* autem æris fere est sestertius.

Peregrini nummi, Romanis scriptoribus etiam, quando de rebus Græcorum agunt, nominati, sunt potissimum talentum & drachma. *Drachmam* diximus octauam partem thaleri esse, seu denarium (*Quântchen*) hinc fit *didrachmum* i. e. duæ drachmæ, quadrans thaleri, cuius in sacris etiam habetur mentio. *Talentum* autem diuersum erat; quod autem potissimum in autoribus respicitur, est *talentum Atticum*, quod constabat sexaginta libris argenti siue 750. thaleris, vide quæ ad Curtii *lib. VII. cap. 5. §. 27.* notauimus.

Hactenus de valore numismatum & variis nomi-

minibus, etiam de supputandi ratione: sequuntur nunc ipsi antiqui nummi variæ ætatis, secundum materiam, formam, figuram, inscriptiones & alia signa considerandi.

Pecuniam dicunt a pecude nomen habere, quod olim fuerint boues, oues, porci & similia animalia impressa. Quædam gentes etiam postea, suis nummis figuram animalium inscripserunt, equum, hircum, ouem, ut de auibus taceamus.

Materia nummorum veterum vel aurum est, vel argentum, vel mixtum quoddam metallum. Aurei nummi rariores sunt, nec etiam tanti, nisi quod materia pretiosa sit, æstimantur, quam ceteri, quia id genus facile falsari potest, & alienum arte & fraude supponi. Argenteorum magna superest copia, sed & hic sæpe falsi pro veris supponuntur. Anei numi propter æris singularem mixturam, etiam quod plurimis addita ferrisatio, ut vocant, quam itidem imitari non possumus, ad antiquum modum, plurimi sunt veri & genuini.

Forma diuiditur in tres modulos, maximum, medium, minimum: nec vero tam accurate id ubique seruetur, nec semper eiusdem magnitudinis modulus vnus est, & ipsi maximi moduli numismata inter se differunt magnitudine, quod ad oculum demonstrari potest Iosephi Montechii libello de maximi moduli numismatibus Amst. 1685. Sic etiam est de ceteris modulis, qui itidem

dem inter se differunt & variant, ratione magnitudinis & paruitatis. Ratione temporis diuiduntur in Consulares nummos, h. e. in libera republica sub Consulibus cufos, & in nummos factos sub Cæsaribus.

A figura impressa etiam variè denominati sunt, præsertim consulares, vt victoriati, bigati, quadrigati, ratiti, a signo victoriæ, quod continebant, vel bigarum, quadrigarum, ratis siue nauis.

Ratione loci etiam nummismata distincta fuerunt, quia plurima cusa fuerunt in prouinciis, a ciuitatibus, quibus id concessum fuerat a Romanis: quemadmodum integri libri de talibus nummis prostant *Harduini* de nummis populorum & vrbiũ: *Vaillantii* de nummis coloniarum secundum Cæsarum seriem.

Vsus veterum numismatum, qui est in historia supplenda, in chronologia corrigenda, in orthographia ad certas rationes reuocanda, in antiquitatibus variis, sacrificiorum, triumphorum, consecrationis, structuræ templorum, formæ nauium, vestimentorum & cetera, demonstratus est vberime ab illustri viro Ezechiele Spanhemio singulari libro *de vsu & præstantia numismatum*, cuius libri altera auctiorque editio si prodierit, luculentius res omnis declarabitur. Vtilitati addenda iucunditas, si selectos nummos perlustramus, & inde oculis subijcimus varias res,

quas animus ex historia vel descriptione non satis poterat capere.

Nec tantum Latini nummi cognoscendi sunt, sed Græci etiam sub Romano imperio in Asia cusi, aut aliis locis, vbi Græca lingua obtinebat, etiam a regibus Græcæ originis, antequam gentes illæ in Romanorum potestatem venirent, vt sunt nummi Seleucidarum in Syria, Ptolemæorum in Ægypto, quos historica serie descripsit iam laudatus Vaillantius.

Nummi, vt nostri etiam, duas facies habent, quarum prior recta est, & vt plurimum caput, seu imaginem continet, posterior dicitur auersa, quæ plerumque & aliquod signum continet cum alia inscriptione.

In nummis demonstrandis vtetur libris, qui nummos accurate delineatos habent, cum eruditorum hominum explicatione. Pro ipsa introductione generali possunt vsui esse Iesuitæ *Ioberti notitia rei nummaria*, Lipsiæ ante decem annos Latine expressa: & *Caroli Patini introductio ad historiam numismatum*: præcipue autem *Ezechielis Spanhemii* supra laudatus liber *de vsu & præstantia numismatum*. Plurimi qui curam veterum nummorum habent, cogitant solum de Imperatorum nummis, parum solliciti de consularibus, de vrbium per varias prouincias numismatibus, cum tamen ex illis plus sæpe, quam imperatoris, pro historia, geographia, chronologia, antiquis ritibus, cognosci possit. Nihilominus Cæsareo-

fareorum inspectio suum usum habet singularem, ubiuis explicatum ab eruditis. Commendari ex his imprimis meretur Carolus Patinus magno opere Argentorati impresso, quia explicationes addit singulis nummis & Imperatoribus eruditissimas. Huic adiungi potest *Jean Vaillant*, qui Cæsarum etiam nummos duobus tomis edidit, priore æneos, posteriore argenteos, utrobique secundum seriem Imperatorum.

Qui exotica amat, *Francisci Angelonii Historiam Augustam* Italica lingua Romæ editam, qui selectissimos Imperatorum nummos interpretatur. Ex Gallicis libris opera *Io. Tristani* commendanda sunt, quæ itidem secundum seriem Imperatorum sermone Gallico rarissimos nummos & elegantissimos explicant & interpretantur.

Nec vero prætermittendus est *Hubertus Goltzius* vasto opere, quo vel omnem rem nummariam exhaustisse videtur. Quod vero nummos sæpe adfert adhuc inuisos; de fide eius a multis viris eruditis dubitatum est; Et *Adolphi Occonis* Imperatorum numismata, a *Mediobarbo Birago* copiosius Mediolani edita, qui vero solas inscriptiones refert, figuras non exhibet, sed tantum describit.

Consulares nummi & denarii descripti sunt a *Fulvio Ursino*, auctius editi a Carolo Patino, adiunctis numis Augustini, ex quibus gentes & familiarum Romanorum optime condisci possunt. Au-
xit

xit iterum copiosissime *Iean Vaillant* tribus tomis
Amstel. 1703. expressis.

Numos ad geographiam pertinentes illustra-
runt *Io. Harduinus* egregio tractatu *de nummis popu-
lorum & urbium*, & modo laudatus *Vaillant* ope-
re, quod inscripsit: *Numismata area imperatorum
in coloniis, municipiis & urbibus iure Latio donatis,*
ex omni modulo percussa.

Elegantissimi autem sunt libri, qui selecta nu-
mismata exhibent cum explicatione, cuius gene-
ris sunt *Constantii Landi* selectiorum numismatum
expositiones, nuper Lugduni Batauorum recusa: &
Petri Seguini selecta numismata antiqua. Et ex
recentioribus *Iacobi Wildii* selecta numismata. Am-
stel 4. & *Andrea Morellii* Specimen uniuerse rei num-
marie antiquae, quod maxime peregrinos num-
mos, non solos Romanos continet. Nam ad il-
los etiam respiciendum est, quemadmodum idem
Vaillant *Syro-Macedonum numismata*, exinde histo-
riam edidit: & filius nuperrime historiam Pto-
lomæorum ex nummis.

Tacemus specialissimos nummos, cum ex-
plicatione editos singulariter, sæpe vnus tantum,
aut perpauci, v. gr. *Falconerii de Nummo Apa-
mensi* &c.

Constantinopolitanum imperium etiam suos
nummos habuit descriptos a *Carolo du Fresne* in hi-
storia *Byzantina illustrata*.

De

De
INSCRIPTIONIBVS.

Inscriptiones veterum eundem vsum habent, quem numismata antiqua. Seruiunt historiæ, geographiæ, genealogiæ, variorumque rituum cognitioni, & ipsi litteraturæ: i. e. orthographiæ, grammaticæ, & vocabulorum scientiæ, quia multa ex lapidibus discuntur, quæ in libris etiam antiquis frustra quæsiueris.

Tales inscriptiones ediderunt vasto opere *Ianus Gruterus*: alias a Grutero prætermittas *Thomas Reinesius*, *Jacobus Sponius*, in miscellaneis eruditæ antiquitatis; & recentissimus *Gabriel Fabricius*. Singuli hi magna volumina inscriptionum collegerunt. Plures sunt, qui singulares inscriptiones exposuerunt, vt idem *Sponius* in itineribus suis per Dalmatiam, Græciam, Asiam: etiam in Gallico tractatu, quem vocat *Recherches curieuses d' Antiquité*: *Lipsius* in monumento *Ancyran*o: *Patinus* in commentario in tres *Smyrnen*ses inscriptiones. *Anton van Dale* de Antiquitatibus & Marmoribus. &c.

In Græcis inscriptionibus vt antiquissima, ita utilissima etiam in antiqua historia sunt *Marmora Arundeliana*, quæ aliis aucta nunc *Oxonien*sa a loco adseruationis & editionis dicuntur: prodierunt *Oxonii* cum variorum notis 1671.

Sunt etiam mixta opera gemmarum & numismatum.

smatum, in quorum editione, tanquam integrorum antiquitatis cimeliorum, laudem promeruit *Laurentius Begerus*, primum thesauro Palatino 1685. publici iuris facto: deinde Boruffo-Brandenburgico, quem tribus voluminibus nuperime vulgavit. Qui solas gemmas exposuerit, in iis præcipuus est *Laurentius Augustini*, opere apud Batauos excuso, studio Gronouii forma quarta.

In lapidibus figuratis & nummis certis ac inscriptionibus multis recentissimus auctor *Philippus a Turre* abhinc quinque annis se eruditis probavit, monumenta Antiana Romæ edendo quibus nihil est eruditius.

INDEX CAPITVM ET SECTIONVM.

Proœmium.	3.
Cap. I. de Magistratibus. pag.	3.
sectio I.	
I. de Regibus.	3.
II. de Consulibus.	5.
III. de Decemuiris.	5.
IV. de Tribunis militum.	6.
V. de Prætoribus.	6.
VI. de Ædilibus.	8.
VII. de Tribunis plebis.	8.
VIII. de Quæstoribus.	9.
IX. de Censuribus.	10.
X. de Triumviris capitalibus & monetali- bus.	11.
Sectio II. de nouis Magistratibus tempore Cæsa- rum institutis.	
I. de Præfecto vrbi.	12.
II. de Præfecto Prætorii.	13.
III. de Præfecto Ærarii.	13.
IV. differentia inter ærarium & fiscum.	14.
V. de Ærario militari.	15.
VI. de Curatoribus viarum & aluei Tibe- rini.	15.
VII. de Legato Cæsaris seu Principis.	16.
VIII. de Procuratoribus Cæsaris.	17.
Sectio III. de Magistratibus xui posterioris. de Honoribus.	17. 19.
Cap. II. de Militia Romana.	20.
I. de Ducibus.	20.
	II. de

II. de Legionibus.	21.
III. de Equestri militia.	22.
IV. de Armis.	23.
V. de Signis militaribus.	24.
VI. de Machinis poliorceticis.	24.
VII. de Militia nauali.	26.
VIII. de Præmiis militiæ.	27.
IX. de Triumpho & ouatione.	27.
X. de Supplicatione.	28.
Cap. III. de Ciuitate Romana.	29.
Cap. IV. de Iudiciis Romanorum.	35.
I. de Accusatore & reo.	38.
II. de Legibus.	39.
I. de Legibus liberæ reipublicæ aut non longe post mutatam rempublicam latis.	42.
Cap. V. de Ordinibus Romanorum.	45.
I. de Ordine Senatorio.	45.
II. de Ordine equestri.	49.
III. de Ordine plebeio.	51.
Cap. VI. de Comitibus seu de distributione populi.	53.
Cap. VII. de Statu hominum.	57.
Cap. VIII. de Studiis Romanorum.	61.
Cap. IX. de Ludis Romanorum.	65.
I. Ludi Scenici.	67.
II. Ludi venationum.	68.
III. Naumachia ludus.	68.
IV. Ludi gladiatorii.	69.
Cap. X. de Vestitu Romanorum.	72.
Cap. XI. de Funeribus & Sepultura Romanorum.	75.
Cap. XII. de Consecratione Principum.	78.
Appendix. de Re Romanorum Nummaria & inscrip- tionibus.	80. 89.

INDEX RERVM.

A.	
A bsolutionis nota.	36.
A ccusatores.	38.
Aduocati.	38.
Aduocationes.	38.
Aediles.	8.
curules.	ib.
cereales.	ib.
Aerarium.	13. 14.
militare.	15.
Saturni.	14.
Amphitheatrum.	69.
Ancus Martius.	4.
Angustus clauus.	50.
Annulus.	ib.
Aquila, signum militare.	24.
Area sepulcrorum.	77.
Arena Amphitheatri.	69.
Aries.	24.
Arma Romanorum.	23.
grauia.	ib.
leuia, seu velitoria.	ib.
Arma decretoria.	70.
lusoria.	69.
	As

INDEX

As.	80
Aureus.	81
B.	
B Allista.	24
Bestiarii.	68
C.	
C ondemnationis nota.	36
Campus Martius.	56
Cancellarius.	18
Candidati.	57
horum toga.	73
Cantus funebres.	76.
Capite censi.	34
Cataphracti.	23
Catapulta.	24
Cauca Amphitheatri.	69
Causæ forenses.	37
Causidici, causarum patroni	38
Censere quid?	48
Censores.	10
horum officium.	11
officii diurnitas.	ib.
Censura cur cessauerit sub Cæsaribus.	11
Census primus.	4
Census equester.	50
Centumvirale iudicium.	35-37.
Centuriones.	21
Cinctus gabinus.	72
	Cippi

R E R V M.

Cippi	75
Circenses ludī.	66
Circumvallatio.	25
Ciues latini nominis.	33
Ciuitas Romana.	29
in prouincias translata.	33
omnibus data.	34
singulis quoque hominibus.	33
Classes populi.	54
Classarii.	26
Classici.	54
Clepsydra.	38
Clibani.	23
Clibanarii.	ib.
Cohors.	22
Colonia ciuium.	53
latina.	ib.
Combustionis ritus.	76
Comœdiæ.	67
Comites.	19
Comitia.	53
Comitium.	55
Confiscare.	15
Consecrandi ritus.	79
Consecratio principum.	78
Consules.	5
cur duo creati.	ib.
Consulum ornamenta.	5
Contubernium.	22
Conuersio pollicis.	70

G 2

Corol.

INDEX

Corollæ sepulcris adhibitæ.	77
Corona, præmium militiæ.	27
Corona militum.	25
Correctores Italiæ.	18
prouinciarum.	18
Cothurnorum vsus in Tragœdiis.	68
Cretata ambitio.	73
Cultores catenati.	60
Curatores aluei Tiberini.	16
viarum.	15
Curia.	48
Curia populi a Romulo instituta.	54

D.

D ecemuiratus.	5
abrogatus.	6
Dedititii.	57
Denarius.	81
Deportatio in insulam.	31
Dictator.	20
Didrachmum.	83
Dioecesis quid?	19
Diui.	78
Drachma.	81. 83.
Ductores ordinum.	21
Dux belli summus.	20

E.

E dictum.	37
perpetuum.	38
	trala-

R E R V M

tralaticium.	38
Equestris militia.	22
Equites quinam?	50
urbani & rusticani.	51
Equitum signa.	50
Ergastulum.	60
Exodium.	67

F.

F Actiones in ludis circensibus.	66
Fasces.	5
Fiscus quid?	13. 14
Formula loquendi ex ludis petita.	71
Forum.	37
Fasfores vincti.	60
Funera Romanorum.	75

G.

Gladiatores.	69
--------------	----

H.

H Affa.	23
Helepolis.	25
Honores.	19
Hoplomachi.	70

I.

I Aniculus munitus.	4
Imagines maiorum.	76
Imperator.	21

G 3

Infe-

INDEX

Inferiæ.	77
Ingenui.	57
Inscriptiones veterum.	89
Interdictio ignis & aquæ.	30
Inuictio litterarum in fronte.	61
Ire in sententiam alicuius.	48
Iudices.	35
ex diuersis ordinibus lecti.	36
iureiurando adstricti.	ib.
forte lecti.	ib.
Iudicia Romanorum.	35
grauiora & publica.	37
Iudiciorum locus.	ib.
Iudicium centumvirale.	35
Ius ciuitatis Romanæ.	29. 31
quomodo amitti potuerit.	30. 31
Ius Latii.	32
Quiritium.	ib.
trium liberorum.	44

L.

L aborum.	24
Lacerna.	74
Læna.	ib.
Lanista.	69
Laquearii.	70
Latus clauus.	47
Latum clauum accipere, adimere.	ib.
Laudatio funebris.	77
Laudatores reorum.	39
Legati	

R E R V M.

Legati.	20
Legatus Caesaris seu Principis.	16
consularis.	ib.
legionis.	17
pratorius.	ib.
Leges quid?	39
vnde dictæ rogationes.	40
liberæ reipublicæ.	42
Legiones.	21
harum cognomina.	22
numerus.	ib.
Legum XII Tabulæ.	6. 43
varia cognomina.	43. 44
Lex Plotia.	33
propria & impropria.	40
theatralis.	50
Liberti.	57
Libertini.	58
Libra.	83
Litterati per iocum.	61
Lorica.	23
Ludi.	69
Ludi Romanorum.	65
bestiariorum.	68
Circenses.	66
funebres.	76
gladiatorii.	69
Scenici.	67
venationum.	68
Ludus.	69

INDEX

M.

M Achinae poliorceticae.	24
Magister equitum.	20
scriniorum.	18
Magistratus Roman. ante Cæsares.	3
tempore Cæsarum.	12
æui posterioris.	17
Magistri morum.	11
Manipulus.	22
Manumissio per vindictam.	58
Marmora Arundeliana.	89
Milites velites.	23
Militia Romana.	20
naualis.	26
Millio.	83
Mirmillones.	70
Munera rogo iniecta.	76
Municipes Italiae.	31
Municipia.	32
Musculus.	25

N.

N L, ampliationis nota.	36
Naves Liburnae.	26
onerariae.	ib.
rostratae.	ib.
Navis prætoriae.	ib.
Naumachia.	68
Nobilissimatus.	19
	Non

RERVM.

Non placet.	48
Numa.	3
Numerandi ratio.	82
Numismatum vsus.	85
Nummi bigati.	85
coloniarum.	ib.
consulares.	ib.
facti sub Cæsaribus.	ib.
populorum & urbium.	ib.
quadrigati.	ib.
ratiti.	ib.
victoriati.	ib.
Nummorum duæ facies.	86
forma.	84
materia.	ib.
O.	
O bristen.	21
Oratores.	38
Ordines Romanorum.	45
Ordo equestris.	49
huius studia.	51
plebeius.	51
senatorius.	45
Originalis patria.	31
Quatio.	27. 28
P.	
P alla.	75
Pallium.	ib.
G S	
	Palu.

INDEX

Paludamentum.	ib.
Patres conscripti.	45
Patroni caussarum.	38
Pecunia, unde nomen habeat.	84
Pedarii.	48
Penula.	74
Pilum.	23
Placet.	48
Plebei.	52
Plebiscitum.	40. 41
Plinius alvei Tiberini curator.	16
Pluteus.	25
Pœna censoria.	11
Pollicem conuertere.	70
premere.	70
Pondo.	83
Populiscitum.	40. 41
Præfectus ærarii.	13
Prætorio.	13. 18
vrbi.	12
Præmia militiæ.	27
Præmium gladiatorum.	70
Prætecta.	5
Prætextati.	73
Prætor.	6. 35
peregrinus.	7. 35
vrbanus.	ib.
Prætor edicit.	37
Prætores duces belli.	20
late dicti.	7
	Prætorum

R E R V M.

Prætorum numerus.	7
Pressus pollex.	70
Primipilus.	21
Proconsules.	16
Procuratores Cæsaris.	17
Proletarii.	34
Proprætores.	7
Prouinciarum diuisio per Augustum.	16
Prouocatio a regibus ad populum.	5

Q uæstiones publica.	7
Quæstores.	9
horum numerus.	10
forte additi.	10

R.

R ationales.	17
Rectores prouinciarum.	19
Reges Romanorum.	3
horum potestas.	4
Roma exacti.	4
Rei nummarie scriptores.	86. 87. 88
Religio Roman. a Numa inducta.	3
Reorum habitus.	39
laudatores.	ib.
Res Romanorum nummaria.	89
Reus.	38. 39
Rogationes, quid?	40. 42
Romulus.	3
	Rostræ

INDEX

Rostra-nauium, qualia?	26
Rude donati.	71
Rudis, premium gladiatorum.	70

S.

Sagum.	72
Scholæ Romanorum.	64
Scitum, quid?	41
Scriptorum classicorum nomen unde?	54
Securis fascibus inserta.	5
adempta.	ib.
Sella curulis.	ib.
Senatores minorum gentium.	45
Senatorum numerus.	45-46
census.	47
officium.	ib.
vestitus.	ib.
Senatus a Romulo constitutus.	4
Senatus origo.	45
Senatusconsultum.	40-41
Sententiam rogati, quinam?	47-48
Sententiæ iudicium.	36
Septa.	56
Sepulcra.	77
Sepultura Romanorum.	75
Seruius Tullius.	4
Serui.	59
ergastularii.	60
urbani.	60
rustici.	ib.
	Sester-

RERVM.

Sestertium.	80
Sestertius.	ib.
Signa militaria.	24
Socii.	33
Solidus.	81
Solonis leges.	43
Sortitio iudicum.	36
Status hominum.	57
Stola.	75
Studia Romanorum.	61
Subsortitio iudicum.	36
Supplicatio.	28
læta.	29
tristis.	ib.
Synthesis.	74

T.

T alentum.	83
Tarquinius Priscus.	4
Superbus.	4
Testudo.	25
Theatrum.	67
Thraces, gladiatores.	70
Toga.	72
candida, cretata.	73
picta & palmata.	73
prætexta.	ib.
Toga Magistratum.	ib.
Togæ materia.	73
Togam virilem sumere.	ib.
Tonna	

INDEX RERVM.

Tonna auri.	83
Tragœdiæ.	67
Tribuni militum.	5
plebis.	8. 52.
horum numerus.	9
potestas.	ib.
Tribunitia potestas a Cæsaribus adsumta.	9
Tribus vrbanae & rusticae.	51
Triumviri capitales.	11
monetales.	11
Triumphus.	27. 28
Tullus Hostilius.	4
Tunica.	74
laticlauiæ.	47
Turma equestris.	22
Turris rotata.	25

V

V ectigalium conductio.	51
Venationes.	68
Vestitus Romanorum.	72
Vexillum.	24
Vicarii præfectorum.	19
Vinea.	25
Vota.	47
Vinae sententiarum	36. 37.

F I N I S.

AB 56855

Marquard Ludewig de Printze,
à consilijs status intimus, eques de ordini
aquilæ nigrae borufficæ, arcis Regia præ,
fectus, Sacri Synedrii quod Borussia est
Præs, Templi Magdeburgi Canonicus, et
Director Gymnasii Joachimici etc;

AB 56 855

ULB Halle

004 350 57X

3

WIP

EO - Start

30.8.99

que erat un...

in...

latus...

ab ho...

iniquis...

...

...

me...

os abscondunt sup...

dispu...

ubi erant...

omniphatis...

Ex illis...

...

...

Venerunt...

...

par...

...

...

CHRISTOPHORI CELLARII
ANTIQUITATES
ROMANAE,

EX
VETERVM MONVMENTIS
AC LEGIBVS ROMANIS
DIGESTAE.

QVIBVS APPENDIX
DE RE ROMANORVM NVMMA-
RIA ET INSCRIPTIONIBVS
ACCESSIT.

HALAE MAGDEBVRGICAE
SVMP TIBVS ORPHANOTROPHEI
M DCC X.